

Ազգ

10 ՀՈՒՆՎԱՐ 2020 ՈՒՐՔԱԹ 1(5597)

Գրենլանդիայում՝ - 66, Ավստրալիայում՝ + 48

Երկիր մոլորակի երկու ծայրերում նույն օրվա ջերմաստիճանային փոփոխությունն ըստ Ցելսիուսի, 114, 9 աստիճան է կազմել: Մինչ աշխարհը հոկտեմբեր ամսից հետևում է Ավստրալիայում մոլեկուլային հրդեհներին, երբեմնի կանաչ, այժմ բոցավառ ու ծխից շնչահեղձ այդ ցամաքամասում հունվարի 2-ին ռեկորդային՝ + 48 աստիճան է ավելի գրանցելով, մյուս հասկանալի 2-ին այդ արդյունքն է գրանցել դանիական կղզում սեղադրված հետազոտական կայանի ջերմաչափը՝ արձանագրելով ռեկորդային ցուցանիշ: Ինչպես ծանուցում են գերմանական լրատվամիջոցները՝ անսխալաբեր է այդ միտերի փոփոխությունը:

Ա. Ս.

Օրերի շեշտ

Հետքա՞յլ, թե՛ շունչ քաշելու ժամանակ

Միջազգային ֆաղափական սարին սկսվեց վառ, լայն: Հունվարի 3-ին գեներալ Ղասեմ Սոլեյմանիի սպանությունը եկավ հոսք ցնդեցնելու բոլոր լավատեսների հոյսերը, թե ի վերջո նախագահ Թրամփին կհաջողվի իրականացնել Մեծ յոթյակի վերջին միտքն սկսած «խաղաղության գազափոխումը» գումարելու իր խոստումը, որը կարող էր կարգավորման հետևանքներ բացել հասկալի միջին ու Մերձավոր Արևելքի բռնկումն իրավիճակի առջև: Նախագահական հրահանգով կասարված այդ ոճից, մյուս կողմից, անակնկալի բերեց նույնիսկ ամենահոռետեսներին, որոնք արդեն իսկ լուրջ չէին ընդունում Թրամփի այդ, ինչպես նաև նմանօրինակ մյուս խոստումներն ու անծրագիր ծրագրերը: Արդարեւ, Մ. Նախագահների նախագահը թեև հայտնի է առեւտր-սնտեսական հարցերի տուրջ ուղղությամբ անհամարժեք, սակայն ֆաղափական հարցերում ծանոթ է իր չծրագրավորված կամ չհիմնավորված մատուցումներով, ինչպես օրես օրամասերն բնորոշել էր անգլիական «Դր Գադդին» թերթի վերլուծաբաններից Սայմոն Թիսթլը՝ «Ոչ ոք չգիտի Թրամփի մատուցումները, այդ թվում ինքը՝ Թրամփը»:

Իրանի ամենահեղինակավոր ռազմաֆաղափական ղեկավարի դեմ կասարված ոճից ցնցեց բոլորին, այդ թվում՝ նրա եղբայր թեմանիներին: Դրանով սարածաբանում հասկալի վերջին ցասանայակում հետզհետե սասկացող ռազմական մագլցումը (Եսկալաջիա) փաստորեն բարձրացավ նոր, առավելագույնս վստահավոր աստիճանի: Մինչ այդ ոճից, սարածաբանում մոլեկուլային «փոխանորդային դաշտեր» (proxy war), որն իր սեղը արդեն զիջել էր «սովետային դաշտերին» (shadow war), սասկանում էր օրըսօրե՝ ընդգրկելով Իրաֆի գրեթե ողջ սարածոը եւ հարակից սիրիական Երզնաները, լիբիական Տրիպոլիսն ու Բենգազին էլ վրադիր: Սովետից արդեն դուրս էին եկել հակամարտ կողմերը, որոնք «բաց դաշտեր» դեղմում դառնալու էին ու սակավի դաշտային են զգեսնելու միջանց նավթի ու սարածոների, սարածոների ու նավթի համար, ստանալով բախումները վերածվել համընդհանուր դաշտերի:

Այդպիսի հեռանկարը ձեռնհաս չէր ոչ ոքի, եւ, սարժման թող չքվա, առավել եւս Մ. Նախագահներն ու հասկալի նախագահ Թրամփին: Վերջինս ցանկանում էր առաջիկա նոյեմբերի նախագահական ընտրություններին ընդառաջ իրականացնել նախընտրական իր խոստումը՝ հանել ամերիկյան զորքը Իրաֆից, սակայն փոխարենը չուներ ետևակա կարգավորման որևէ ծրագիր այնտեղ: Նրան չէր հաջողվել նաև իր կամքը դադարեցնել Բաղդադի ժամանակավոր կառավարությանը, որ դադարի գագ եւ էլեկտրական հոսանք գնել Իրանից: Ընդհակառակն, ի նախադասարանում ամերիկյան զորքի հեռացմանը, ժամանակավոր կառավարության մեծ Ադել Աբդուլ-Մահդիի հրավերով, ավելին՝ ըստ վերջինիս ժողովրդի՝ նաև Թրամփի վարչության հետ համախորհուրդ, գեներալ Սոլեյմանին բանակցության էր գնացել Բաղդադ: Թե ի՞նչն էր այդ բանակցություններից Թրամփի ղեկավարության դաշտում՝ անուշաք կդարձվի հետո, սակայն դարձի էլ դարձնել այն էր, որը դաշտից՝ հրահանգվեց սղանել գեներալին:

Օգտվելով Կոնգրեսի արձակուրդային դադարից, նույնիսկ առանց սեղյակ դաշտի երկրի Անվանագրության խորհրդի լրիվ կազմին՝ նախագահ Թրամփը, այդպիսով առավ իր ամենահիմար ֆայլը՝ առանց մտածելու դրա հետևանքների մասին:

Եվ մի ֆանի օրվա ընթացքում Մ. Նախագահները հայտնվեց մեկուսացվածի աթոռին, ավելի ճիշտ՝ ֆաղափական ինքնամեկուսացման մեջ: Ամերիկայի ամենամոտիկ դաշնակիցներն անգամ, որոնց հետ նույնպես չէր խորհրդակցել համընդհանուր դաշտերի առիթ սկող իր անխոհեմ ֆայլի տուրջ, դասադաշտեցին կամ, առնվազն, անհամաձայնություն հայտնեցին Թրամփի արարին: Նույնիսկ Իսրայելի վարչապետ Բենեթին Նախագահին, որը Երուսաղեմ, ինչպես մեր ժողովուրդն է ասում, եղբայր է Թրամփի անունով, հայտարարեց՝ «Այս դեղմը մեր դեղմը չէ»:

Արդարեւ, ոչ ոք լայնածավալ դաշտեր չի ուզում: Անգամ եւ հասկալի նրանք, ովքեր վաղուց կռիվների մեջ են «արաբական գարնանը» զոհ դարձած երկրներում: Դաշտեր չի ուզում նաև, ինչպես ինքն էր մոլորում, նախագահ Թրամփը: Կնեանակի՝ նրանք բոլորը չեն ուզում բաց, ճակատային, համընդհանուր եւ անվերահսկելի դաշտեր:

Նույնը վերաբերում է նաև Իրանին, անգամ՝ Սոլեյմանիի սպանությունից եւ միլիոնավոր իրանցիների «վրեժ, վրեժ» գոռալուց եւ «մահ Ամերիկային» բացականչելուց հետո: Ու մինչ աշխարհը շունչ քաշեց հետեւում էր դեղմերի գարգացմանը, իրանյան բախիսի հրթիռները չորեքշաբթի առավոտյան հարվածեցին Իրաֆի հյուսիսում եւ արեւելքում գտնվող ամերիկյան երկու ռազմաբազաներ, սակայն, ըստ արեւմտյան սկզբների, առանց զոհ դաշտանելու: Հետեւաբար կարելի է դրանք համարել նախագրուեական կրակոցներ՝ նաև ներքին սղառման համար, վրեժխնդրական կրեղը հանգստացնելու նպատակով:

Իսկ երեկ նախագահ Թրամփն արդեն խոսում էր լարվածության թուլացման, իր բառով՝ de-escalation-ի մասին, բնականաբար առանց արտահայտելու որևէ չփնդանք իր հրահանգով կասարվածի մասին, ոչ էլ ընդունելու իր երկրի կրած ֆաղափական դաշտությունը: Եկել է հետքալ կասարելու դաշտը, թե՛ շունչ քաշելու ժամանակը: Բայց ինչից հետո, իսկ այս մասին ի՞նչ է մտածում նախագահական ընտրությունների դաշտային ամերիկացի ընտրողը:

ՎԱԿՈՒՄԻՐ ԴԱՐԲԻՆՅԱՆ

Տարածաբանը դաշտերի նախօրեին

ԱՐՄԵՆ ՄԱՆՎԵԼՅԱՆ

դ.գ.թ. Գեներալ Ղասեմ Սոլեյմանիի սպանությունից հետո սարածաբանում ստեղծվել է դաշտային փոփոխություններ, ինչը օր-օրի ավելի լարվելու միտում ունի: Իրանի հրթիռային հարձակումը Իրաֆում գտնվող ավիաբազաների վրա դրա վառ աղաջույցն է:

Վերլուծելու համար ստեղծված իրավիճակը՝ սարածաբանի եւ ԳԴ-ի անվանագրության ցեսանկյունից, դաշտային է մանրակրկիտ ուսումնասիրություն, ինչը ԳԴ-ում գտնել վերջին սարիներին ինստիտուցիոնալ մակարդակով չի կասարվում: Առաջին հերթին՝ որովհետեւ այդ ինստիտուցիոնալ փակվել են, եւ երկրորդ՝ որովհետեւ դաշտային մանրակրկիտ դաշտային ինստիտուցիոնալ ինստիտուցիոնալ մակարդակով չի կասարվում: Առաջին հերթին՝ որովհետեւ այդ ինստիտուցիոնալ փակվել են, եւ երկրորդ՝ որովհետեւ դաշտային մանրակրկիտ դաշտային ինստիտուցիոնալ ինստիտուցիոնալ մակարդակով չի կասարվում:

Հայտնի «թավեյա հեղափոխությունից» հետո, նոր իշխանությունները, որոնք իրենց նոր հեղափոխական առաջին ֆայլ, հարկ համարեցին փակել ԳԴ-ում գործող դաշտային ֆինանսավորման բոլոր ուղղությունները, որոնցից ամենախոշորը Նորավանքի հիմնադրամն էր: Փակվեց նախագահի կից գործող Տեղեկատվական վերլուծական կենտրոնը եւ նույնիսկ դաշտային վերլուծական այն վերլուծական ինստիտուցիոնալ փակվել են, եւ երկրորդ՝ որովհետեւ դաշտային մանրակրկիտ դաշտային ինստիտուցիոնալ ինստիտուցիոնալ մակարդակով չի կասարվում:

կան կենտրոնը եւ նույնիսկ դաշտային վերլուծական ինստիտուցիոնալ փակվել են, եւ երկրորդ՝ որովհետեւ դաշտային մանրակրկիտ դաշտային ինստիտուցիոնալ ինստիտուցիոնալ մակարդակով չի կասարվում: Հայտնի «թավեյա հեղափոխությունից» հետո, նոր իշխանությունները, որոնք իրենց նոր հեղափոխական առաջին ֆայլ, հարկ համարեցին փակել ԳԴ-ում գործող դաշտային ֆինանսավորման բոլոր ուղղությունները, որոնցից ամենախոշորը Նորավանքի հիմնադրամն էր: Փակվեց նախագահի կից գործող Տեղեկատվական վերլուծական կենտրոնը եւ նույնիսկ դաշտային վերլուծական այն վերլուծական ինստիտուցիոնալ փակվել են, եւ երկրորդ՝ որովհետեւ դաշտային մանրակրկիտ դաշտային ինստիտուցիոնալ ինստիտուցիոնալ մակարդակով չի կասարվում:

«Կոնֆլիկտը աստիճանաբար հասունանում է»

Գեներալ Սոլեյմանիի լիկվիդացիան

ՎԱԿՈՒՄԻՐ ԴԱՐԲԻՆՅԱՆ

Անվանագրության հարցերով փորձագետ

«Ազգ» շաբաթաթերթի 39-րդ համարում (առ 18 դեկտեմբերի 2019 թ.) Իրանի «Սովետի աղաջուց» հոդվածում գրել էի «Ավ-Քուդա» (Երուսաղեմի ուժեր) Իրանի «Իսլամական հեղափոխության դաշտերի կորուստի» (ԻՀԴԿ) հասույս ստորաբաժանում հրամանատար գեներալ Ղասեմ Սոլեյմանիի մասին:

Հոդվածը գրելու Երուսաղեմում այն էր, որ 2019թ. հոկտեմբերի 3-ին, ըստ ԻՀԴԿ հետախուզության մեջ՝ Հոնգին Թաիբի հայտարարության, Իրանի հասույս ծառայություններին հաջողվել էր խափանել իսրայելա-արաբական գաղտնի ծառայությունների փորձը՝ ֆիզիկապես վերաբերել գեներալ Ղասեմ Սոլեյմանիին: Ձերբակալվել էին կասկածյալներ: Մահափորձը մեծ էր կազմակերպվել Իրանի Քերմանի նահանգում: Նույն օրը երեկոյան, գեներալ Սոլեյմանին հանդես եկավ Իրանի «Ավ-Ալամ» հեռուստատեսային ծրագրից, որ ինքը ողջ-առողջ է, նաև դաշտային իսրայելական «Մոսսադ» հետախուզական ծառայության եւ արաբական որոշ հասույս ծառայությունների համատեղ, բայց ձայնողական օտերացիայի մասին: Իրանի հասույս ծառայությունների համար դա իրոք հաջող գործողություն էր...

կան կենտրոնը եւ նույնիսկ դաշտային վերլուծական ինստիտուցիոնալ փակվել են, եւ երկրորդ՝ որովհետեւ դաշտային մանրակրկիտ դաշտային ինստիտուցիոնալ ինստիտուցիոնալ մակարդակով չի կասարվում: Հայտնի «թավեյա հեղափոխությունից» հետո, նոր իշխանությունները, որոնք իրենց նոր հեղափոխական առաջին ֆայլ, հարկ համարեցին փակել ԳԴ-ում գործող դաշտային ֆինանսավորման բոլոր ուղղությունները, որոնցից ամենախոշորը Նորավանքի հիմնադրամն էր: Փակվեց նախագահի կից գործող Տեղեկատվական վերլուծական կենտրոնը եւ նույնիսկ դաշտային վերլուծական այն վերլուծական ինստիտուցիոնալ փակվել են, եւ երկրորդ՝ որովհետեւ դաշտային մանրակրկիտ դաշտային ինստիտուցիոնալ ինստիտուցիոնալ մակարդակով չի կասարվում:

Սղանված գեներալին ճանաչել են ըստ նրա մասին մեծ կարմիր ֆայլի արձաթե մասանու: Դրան հաջորդեց ԱՄՆ նախագահ Դոնալդ Թրամփի հայտարարությունը, թե ոչնչացվել է աշխարհի N1 ահաբեկիչ գեներալ Սոլեյմանին: Իրանում հայտարարվեց տեղյակ սուգ: Երկրի ղեկավարությունը հայտարարեց, որ Թերանը իրավունք է վերադառնում իրեն հասցնել դաշտային հարված:

Եվ այսպես, ով էր «սովետի աղաջուց», Իրանի հոգեւոր առաջնորդի մեղքն էր ամենավստահելի մարդ, ռազմա-դիվանագիտական հասույս իրանական զինված ուժերի կասարող, Իրաֆում, Սիրիայում, Եմենում, Լիբանանում, Մոսկվայում եւ մի Երուսաղեմում յուրային համարվող, բազմաթիվ բարդ հարցեր լուծող «Ավ-Քուդա» իրանական, գեներալ Ղասեմ Սոլեյմանին: 2020 թ. հունվարի 3-ին հայտնի դարձավ, որ ամերիկյան զինված ուժերի կողմից Բաղդադի Երուսաղեմի եւ օդանավակայանի հրթիռակոծման հետեւանով սղանվել են գեներալ Ղասեմ Սոլեյմանին եւ Երուսաղեմի խմբավորումների այլ բարձրաստիճան զինվորա-

Կլառուցվի՝ «Կանալ Ստամբուլ» թե՛ ոչ, չգիտենք էջ 4

Երվանդ Օտյանը եւ թատրոնը էջ Ա,Գ

Գեներալ Սոլեյմանիի սպանության հետեւանքները էջ 11

1 Կարծես թե վերոհիշյալ տոհմով նրա մասին ամեն ինչ ասվում է, միգրացիոն է ոչ: Փորձեմ գտնել նրա կենսագրության մեջ այլ ուշագրավ եւ բնորոշ մանրամասներ:

Ղասեմ Սուլեյմանին ծնվել է 1957 թ. Իրանի արեւելքում, Ռաբոտ քաղաքում, աղբաքուղիում: Չինական կարիերան սկսել է իրանա-իրաքյան դաշտերում: Պատերազմի տարիներին (1980-1988 թթ.): Պատերազմի առաջին երեք տարիների ընթացքում նա դարձավ 41-րդ դիվիզիայի իրանա-իրաքյան զորամասերի 41-րդ դիվիզիայի մեջ (իմիջիայլոց, ԻՂՊԿ-ի կազմում գործում են Ռազմա-օդային ուժեր, հրթիռային զորամասեր, հետախուզություն եւ հակահետախուզություն եւ ամենամարտունակ ստորաբաժանումը՝ «Ալ-Քուդս», որը կազմավորվել է 1979 թ.): Ավելի ուշ, Սուլեյմանին մասնակցեց ռազմական գործառնություններին արեւելքում, որտեղ օգնում էր հակասաղոթական ժամանակակից եւ ֆրանկա-խմբավորումներին Իրանում, հետո նա աջակցում էր «Ղեզբուլլահին» («Ալ-լահի ծառաներին») Լիբանանում եւ «Համասին» Պաղեստինում: 2012 թվականից սկսած («Արաբական գարունը» սկսվել էր 2011թ.) գեներալ Սուլեյմանին մեծ աջակցություն էր ցուցաբերում Բաշար Ասադի կառավարությանը Սիրիայում՝ ֆաղափարած ժամանակահատվածում եւ «Իսլամական ղեկավարության» դեմ ղայքառում: Նա ակտիվ մասնակցություն է ունեցել նաեւ Իրանում կառավարական ուժերի եւ ժողովրդի միավորումների ղայքառում ընդդեմ «Իսլամական ղեկավարության» ահաբեկիչների 2014-2015թթ.:

Սակայն ամենաառաջնայինը այն է, որ ինչ-որ ժամանակահատվածում Ղասեմ Սուլեյմանին եւ ամերիկացիները օրյեկսիվորեն գտնվում էին բարիկազմերի մոտ կողմում: Ավելի ծագրի՝ 2001 թ. սեպտեմբերի 11-ին Նյու-Յորքում տեղի ունեցած ահաբեկչական ակտից հետո,

«Կոնֆլիկտը աստիճանաբար հասունանում է»

ԱՄՆ Պետքարտատնօրին բարձրաստիճանի դասակարգում Դաւան Զոքերը ժամանեց Ժնեւ՝ հանդիպելու իրանցի դիվանագետների հետ, որոնց ղեկավարում էր Ղասեմ Սուլեյմանին: Բանակցությունների թեման էր համատեղ ղայքառում ակադեմիական «թաղիքների» դեմ: Սակայն, արդեն 2002 թ. ԱՄՆ նախագահ Ջորջ Բուշը իր գեկույցում Իրանն անվանեց «Չարի առանցքի» մաս եւ վերջ դրեց համագործակցությանը:

1998 թվականից Ղասեմ Սուլեյմանին հանդիսանում էր ԻՂՊԿ «Ալ-Քուդս» հասուկ ստորաբաժանման իրանա-իրաքյան: Ստորաբաժանումը էր նրա իրանա-իրաքյան անմիջականորեն ենթարկվում էին Իրանի գերագույն հոգեւոր առաջնորդ ղայքառու Ալի Խամենեին: Ինչպէս նշվեց, այդ ստորաբաժանումը աջակցում է «Ղեզբուլլահին» Լիբանանում, «Համասին» Գազայի հատվածում, Եմենի հուսիցներին, Իրաքի, Աֆղանստանի ժամանակ, Սիրիայի գործող կառավարությանը: Համաձայն տարբեր ռազմական փորձագետների եւ հետախուզական ծառայությունների սլայդների, «Ալ-Քուդսի» մարտիկների թիվը տասնվում է 2000-ից 20000-ի միջեւ:

Եվ այսպէս, Իրաքի տարածքում 2020 թ. հունվարի 3-ին, ամերիկյան զինված ուժերի դրոնները (անօդաչու թռչող սարքեր) կամ, ըստ այլ աղբյուրների, ուղղաթիռները ռմբակոծել եւ հրթիռակոծել են Բաղդադի օդանավակայանում տարածվող ավտոբուսային: Ըստ չձեռնարկված սլայդների, ղայքեցվել են մի քանի մեքենաներ եւ զոհվել են վեցից ավելի ուղեւորներ: Այդ ուղեւորների թիվը եղել են գեներալ Ղասեմ Սուլեյմանին, Աբու-Մահր Մուհամմադը՝ «Քաթաիբ Ղեզբուլլահի» ժամանակ խմբավորման իրանա-իրաքյան (կազմավորվել է 2007թ.), եւ այլ ժամանակ աշխարհագրայիններ «Ալ

Հաշդ ալ Հաաիբ» խմբավորումից: Հիշեցնենք, որ 2019 թ. ապրիլից ԱՄՆ վարչակարգը ԻՂՊԿ ամբողջ կազմը ներառել է արտասահմանյան ահաբեկչական խմբավորումների «սեւ ցուցակում»:

Գնահատելով ԱՄՆ նախագահ Դոնալդ Թրամփի իրանանը՝ ոչնչացնել գեներալ Սուլեյմանին, որի անձը թեկուզ եւ համարվում էր խիստ անցանկալի եւ անհանդուրժելի ԱՄՆ-ի համար, կարելի է արձանագրել, որ ողջ աշխարհում, այդ թիվում ԱՄՆ-ում ստեղծվեց սկանդալային իրավիճակ: Դոնալդ Թրամփը այդ որոշումն ընդունել է առանց ԱՄՆ Կոնգրեսի հետ համաձայնեցնելու: Կոնգրեսի դեմոկրատները այդ որոշումն անվանեցին սադրիչ՝ անկանխատեսելի հետևանքներով: Հանրապետականների մեծ մասը խրախուսեցին այդ իրանանը: Պենտագոնը հայտարարեց, որ ԱՄՆ-ը վրեժխնդիր եղավ Իրանում եւ ողջ տարածաշրջանում սղանված ամերիկյան զինծառայողների եւ դիվանագետների համար, որոնց ետեւում կանգնած էր ինքը՝ գեներալը:

2019 թ. դեկտեմբերի 31-ին Բաղդադում ԱՄՆ դեստանասան վրա հարձակվեցին մի խումբ ցուցարարներ եւ այրեցին դեստանասան դահլիճակետն ու կենտրոնական դարպասները՝ ի նշան բողոքի ընդդեմ ամերիկյան օդուժի կողմից իրաքյան ժամանակ հեռակէտի ռմբակոծման: Ցուցարարների այս գործողությունների մեջ, ամերիկյան հասուկ ծառայություններն, իհարկե, կասկածում էին նույն գեներալ Սուլեյմանինին:

Գեներալ Սուլեյմանինի փոխարեն արդեն նշանակվել է նրա տեղակալը՝ բրիգադի գեներալ Իսմայիլ Զաանին:

Տարածաշրջանում, մեր հարեանուրջամբ, խիստ լարվում է օղերաշիվ-ֆաղափարական իրավիճակը, որը կարող է

Իրանի ԻՂՊԿ «Ալ-Քուդս» ուժերի զինանշանը

սղառնալ նաեւ Հայաստանի ներքին կառույցները, եթե ինչ-որ գործառնութեն տեղափոխվեն մեր տարածք:

Հասուկ ծառայությունները, հասկառոտ՝ հետախուզությունն ու հակահետախուզությունը ղայքառում մեջ են նաեւ խաղաղ ղայքաներում: Սա հիշեցնում ենք ի միջի այլոց, որդեսուգի մեր իրավադահները չկորցնեն իրենց զգոնությունը:

Ծանոթագրություն

Մինչեւ հողվածս լույս կտեսներ, 2020թ. հունվարի 7-ի զիշերը, լույս 8-ին Իրանի իսլամական հեղափոխության դահադանների կորդուսը հրթիռակոծեց Իրանում 2 ամերիկյան ավիաբազաներ: Օղերաղան անվանվեց «Տառաղայալ Սուլեյմանի»:

Արձակվեց 22 հրթիռ, որոնցից նղասակին հասել է 15-ը: Իրանական կողմը հայտարարում է 80 զոհերի եւ 200 վիրավորների մասին: Ամերիկյան կողմը հերքում է այդ տեղեկատվությունը:

Օղերաշիվ-ֆաղափարական իրավիճակը բարդանում է:

ՄԵԼԱՆՅԱ ԲԱԴԱԼՅԱՆ

Մեր մոլորակը, մեր տունը

Տարիներ առաջ Հայիթիում մեծ երկրաշարժ եղավ, մարդկային հսկայական կորուստ արձանագրվեց, տեղի բնակչությունը ծանր ողբերգություն աղբեց: Հիշում եմ՝ մեր խմբագիրն այդ օրերին առաջարկեց անդրադարձ անել Կարիբյան ծովի այս կղզու բնակչությանը ղայքառած արհալիրին. վաս էր զգում, ասաց՝ մեր ոչ մի թերթ չարձագանցեց, լավ չէ օտարի ցավին այսպէս անտարբեր լինելը. հիշեցինք 1988-ի դեկտեմբերի 7-ը եւ աշխարհի մարդասիրական վերաբերմունքը մեր հանդեպ, աջակցությունը...

Մեր մոլորակի մի մասնիկը հրդեհվում է, մոլորակը մեր տունն է, մենք նրա մի մասն ենք, ու աղետը ամենիին է: Ավստրալիան, որ մեզանից թիվում էր այդքան հեռու, հիմա այնքան է մոտեցել, որ կրակը կողմիկ է թիվում, զգալի՝ մաշկիկ վրա: Անասելի սղուր է, անասելի ցավոտ, մոխրացած միլիոնավոր հեկտար անտառներ, մարդկային զոհեր, վիրավորներ, անտուններ... «Դժոխքը երկրի վրա», այսպիսի վերառնութամբ հողվածներ եղան՝ սուկալի հրդեհների ճարակ դարձած միլիարդի հասոնող կենդանիների լուսանկարներով, ասես կրակն իր մեջ առած երկմի ու օվկիանոսի տեսարաններով: Դժոխք մի աշխարհամասում, որը հայքնի է բուսական ու կենդանական աշխարհի հարստութամբ ու բազմազանութամբ եւ նաեւ հոգատարութամբ դրանց նկատմամբ - անհաղորդ մետաղի կտոր ղիտի լինել, չազդվելու այս արհալիրից:

...Ամանորի տրամադրությունները մեկ օր էլ չեսեցին՝ առեւտրային ֆաշտուկից հոգնած մարդիկ ֆաղափ կենտրոնում ուրախություն որոնելու էին դուրս եկել, նախում եւ դեմքերին, ժղիտ չկա, օտա զովաբանված ֆաղափ զարդարանքները արդարացված չեն, ճաշակի բացակայություն կա, Հրաղարակն ու Հյուսիսայինը երկու տարի առաջ օտա ավելի տոնական ու տրամադրող էին ու հետաքրքրական՝ չնա-

յած դրանի ավելի նվազ ծախսին: Ավստրալիայում տոնի նախօրեին ֆաղափները զուգող ծախսերի դեմ բողոքներ եղան՝ այդ գումարներն ուղղելու դեմ հոկտեմբերից սկսած աղետը կամխելուն, սակայն չնայած անտառային հսկայածավալ հրդեհներին, իշխանությունները չիրաժարվեցին Սիդնեյի ամանորյա նշանավոր հրավառությունից, իսկ հրդեհները ավելի ահագնացան հետտոնական տրամում, որոնց սովոր տեղի բնակիչները հիմա արդեն դրանց աննախաղետ ծավալներից խուճաղահար, օփոքված են:

Մարդն ու բնությունը, եւ կրակը նրանց միջեւ, ու չգիտես՝ բաժանեց, թե՞ միացրեց նրանց: Բնությունը վա-

նեկված մարդու անասելի ճիգերով փրկված, վիրավոր գլուխը կնոջը սեղմած կենտրոնի սղուր, անհալկալ հայացից, մարդու ոտերին փարվող փոքրիկ կոպալի օգոնություն հայցող շարժումից, ահալոր ցավից խստացած նրանց մոկսոցներից, օփոքահար, աղետող, մարդկայնացված հայացներից:

Մարդու ու կենդանու այսպիսի աննախաղետ մերձեցումը աղետի դահին հուտող խորհուրդ զուցե ունի... Գուցե թե լռեն բալիսիկ, ամենամողեռն ու գերիզոր մահաբեր հրթիռների ճայները, ու լսելի սկսի դառնալ իրանցի դատանու թվիթերյան արտառուչ գրառումը. «Թրամփը 73 տարեկան է, համեմեռին՝ 83: Նրանք չեն դատարարվում սղանվել

ղուց մեզ զգուցացող նշաններ է ուղարկում, ահագնագեր. ականցալոր մարդիկ ու խմբերը արթուն են այդ ճայներին, մի բուք մաս տարուսկանում է անհոգի ավաղը, մի զգալի հատված անտարբեր՝ անհաղորդ մետաղի դես, ասես իրենք դրա մի մասը չեն, ասես այս մարմինը հողին չի վերաղառնալու, որից ծառեր են... նաեւ աճում: Այնպէս է կտրվել, հեռացել իրեն սնուցող աղբյուրից, իմնահալվան, իմնագոհ, որ թիվում է՝ մնացած օտերեն աշխարհի՝ հանգաույութը, բույս ու կենդանի, ստեղծված են միմիայն ի բարեկեցություն իրեն, ո-

րից միայն օգուտ, օտա են անում: Ու զարմանում եւ, երբ ասում են՝ կենդանիներ են էլի, ասում եւ՝ տարբերությունը ո՞րն է, գլորբալ աղետ է: Նորվեգիայում, օրինակ, հունվարին այս երկրի դատանություն մեջ ամենաբարձր ջերմաստիճանն է գրանցվել:

Չարմանում եւ, որ կարելի է այսպիսի վերնագիր ձեւակերթել՝ «Ավստրալիայում հրդեհների հետեւանով ավելի ֆան մեկ միլիարդ կենդանի է սասկել»: Հայերենում բառի դակաս կա՞... Կարեկցամի դեֆիցիդ է, զգայնութամբ բբացում: Բայց ինչպէս, ո՞նց չփրկես կրակի մեջ

ղատերազում: Բայց՝ հիմնականում երիտասարդ զինվորներ աղբաք ընտանիքներից... Երբ ամերիկյան զինվորի լուսանկարի խոնավ հայացի մակագրությունը կարելի լինի կարդալ ըստ եուքյան, թե ինչեր է այդ հայացի տեսել, ինչ է թողել ետեւում, երբ մարդը խոնարհված զգա իրեն իր նման յուրաքանչյուրի, Աստո ստեղծած ամեն արարածի առաջ:

Եվ որովհետեւ՝ Սերգեյ Փարազանովի ասածի դես՝ «Հրաժ գոյություն չունի, գոյություն ունի միայն սեր»: Ցավով, հետզհետե վերացող...

ՀԱՎՈՐ ԶԱԵՐՅԱՆ

Կլառուցվի՞ «Կանալ Սամբուլը» թե՞ ոչ, չգիտեմք

Բայց որ կառուցման շուրջ Թուրքիայում ծավալվող իշխանություն- ընդդիմություն պայքարը առձակասման է վերածվել, ակնհայտ է

Վերջին Երզնանում Թուրքիան սկսել է աչքի ընկնել օրակարգային խնդիրների առաջնությանը: Որդես կանոն դրանք երկրում անընդհատ սրում են իշխանություն-ընդդիմություն պայքարը, որի ընթացքում անընդմեջ փոխվում է այդ խնդիրների առաջնահերթությունը: Հազիվ էր ավարտվել նախագահ Ռեջեփ Թայիփ Էրդողանի նույննորի 13-ին ԱՄՆ կասարած վիճահարույց այցը, որդես առաջնահերթ խնդիր Թուրքիայի օրակարգում հայտվեց Իդլիփից դեմի թուրքական սահման Երզնանը հոծ բազմության խնդիրը: Երդողանը նրանց ներկայացրել էր իբրև սիրիացի փախսականներ, նշելով, որ 50 հազար են: Այդ թիվը նախ բարձրացավ 80 հազարի, ապա հասավ 100-ի: Հետո դարձվեց, որ նրանք փախսական չեն, այլ Ան Նուարայի վարձկան մարդաստղաներ: Դրան հաջորդեց իշխանությունների՝ այսինքն Մուսուլման եղբայրների դահաճի դեմոստրացիոն (Լիբիա) թուրքական զորք ուղարկելու հարցը: Դա շուրջը բորբոքված կրեթը դեռևս չհանդարտված, Երդողանը երկրում վերստին օրակարգ մտցրեց «Կանալ Սամբուլ» նախագիծը, թե Ալլահի օրհնությամբ մրցույթը շուտով կհայտարարվի:

Երդողանի այս հայտարարությունը բուն հակադեմոկրատիկ առաջ բերեց ֆաղափարակա եւ հասարակական Երզնանակներում, վերածելով երկրում իշխանություն-ընդդիմություն պայքարը կասարայալ առձակասման: Դա կասարայի բնույթ ստացավ, երբ դարձվեց, որ Քաթարի Էմիրի մայրը՝ Շեյխա Մոզան «Կանալ Սամբուլին» հասկացված հասկանում մեկ մլն. ֆառ. մեթր մակերեսով հողասարած է գնել եւ նա օինակին հեծեւել են ուրիշներն ու արաբական ընկերությունները, որոնք Սամբուլի ֆաղափարդէ Էֆրեմ Իմամօղլուի սլայներով՝ առնվազն երեքն են: Երզնանություն մեջ դրվեց նաեւ այն վարկածը, թե «Կանալ Սամբուլը» ամերիկյան նախագիծ է, այլ ոչ թե Երդողանի, եւ Քաթարի Էմիրի մայրն ու արաբական ընկերությունները նախադես իրազեկված են եղել այդ մասին:

Ինչդես երեւում է, այս նախագիծը դեռ երկար է զբաղեցնելու Թուրքիայի օրակարգը, դրան անկասկած նդաստելու են

նոր բացահայտումները: «Կանալ Սամբուլի» մասին Երդողանը, որը նա իր երզնան է համարում, վարչադեսի կարգավիճակով արահայտվել էր դեռևս 2011թ. ադրիլի 27-ին, անվանելով դա «խելագար նախագիծ», ընդ որում զուս թուրքական: Ըստ նախագիծի «Կանալ Սամբուլը» անցնելու է Բոսֆորի նեղուցին զուգահեռ, երկու թեքակղզիների վրա սինված Սամբուլի եվրոպական հասկանում Սեւ ծովը միացնելու է Մարմարա ծովին:

BBC News-ի սլայներով Սամբուլի ջրանցիլ ունենալու է 40 կմ երկարություն, 150 մեթր լայնություն եւ 25 մեթր խորություն: Նախագիծ իրազորման դեմոստրացիոն, որը եմթարվում է 2023-ին, Բոսֆորը փակվելու է լցանակների նակարկությամբ: Ջրանցիլ հեծ նախատեսվում է նաեւ կառուցել նոր բնակավայր «Ենի Շեհիր» անունով: Ջրանցիլ կառուցման անհրաժեծությունը դաճոնակաճ Երզնակներում բացարկում է Բոսֆորի ծանրաբեռնվածությունը թեթեւացնելու եւ նակթեղափոխող նակերի վթարները նվազեցնելու մսահոզությամբ: «Կանալ Սամբուլի» նախնակաճ արժեքը գնահատվել էր շուրջ 20 մլրդ դոլար, եմթակառուցնե-

րով դա թեքա հասնում էր 50 միլարդի: Սակայն ֆաղափարդէ Իմամօղլուն օրես հայտարարեց, որ այդ գումարը կկազմի 75մլրդ. դոլար:

«Կանալ Սամբուլի» դարազայում խնդիրը, ինչ խոսք, սոսկ գումարը չէ, այլ բնադաիդանակաճ, աճխարհագրակաճ, ինչդես նաեւ ֆաղափարակա խնդիրները: Ջրանցիլ կառուցումով փասոսրեն վերանում են Սամբուլին խնելու ջուր մասակարարող Թեքոլ լիճն ու Սազլըդեքե ջրանբարը, վարելահողերը մճակելու համար դառնում են ոչ դիսանի, վերացման սդառնակիի սակ են կանգնում Երզնակ արոսակայրերը, Սեւ ծովի աղոսոսված ջրերի նեհոսիլ դաճառով էլ ակելի է խախտվում Մարմարա ծովի առկա բնակաճ հաճելեիլը: Ակելին՝ կղզու է վերածվում Սամբուլի երկու թեքակղզիներից մեկը: Դա եմթարում է Մոնսրոյի կոնվեցիայի վերանայումը:

Ինչդի: Մինչ հարցին դասախանելը նեծնք, որ այդ կոնվեցիան սոսրազրվել է 1936-ի հոկտիսի 20-ին, որին Թուրքիայի հեծ մասնակցել են Բուլղարիան, Ռումիլիան, Հունասանը, Ֆրանսիան, Անգլիան, ճարդոնիան, ԽՍՀՄ-ը, Ավսրալիան, Հարակալակիան: Կոնվեցիայով

վերականգնվել է Թուրքիայի իրակասությունը ինչդես Բոսֆորի, այնդես էլ Դարդանելի վրա, միաճամանակ կանոնակարգվել դաճեքազմակաճ եւ խաղաղ ճամանակ առեւսրանակերի եւ ռազմանակերի անցումը նեղուցներով, ընդ որում սահմանակալելով Սեւ ծովում ափ չունեցող երկրների նակերի մոսքը, ջրասարողությունն ու մնակու ճամկեծն այնեղ: Այլ կերդ՝ դա ճեռնոս է այն երկրներին, որոնք Սեւ ծովի առակիլա երկրներ չեն, այլ ոչ թե Թուրքիային:

Թուրքական զինված ուճերի գլխակոր Եսաթի նախկին դես Իլեր Բաճրոլը դեկեմբերի 19-ին «Haber Turk-ի» էկրանից անդարդարձակ հեծց Մոնսրոյի կոնվեցիայի վերանայման հարցին: Նա սասց, որ միջազգային իրակունիլի նորմերով վերանայվում են այն դայմանազրեր կամ կոնվեցիաները, եթե փոխվում է դրանց սոսրազրման դաիի դայմանները: «Կանալ Սամբուլի» կառուցումով, դայմանները դեռ մի կողմ, Սամբուլի աճխարհագրակաճ կառուցվածքն է փոխվում, որովհեծեւ ֆաղափ եվրոդալակաճ հասկանում կղզի է առաջանում: Ուսիլե «Կանալ Սամբուլը», ըստ Աֆարի, սեղծում է կոնվեցիայի վերանայման բոլոր նախադրակները, ինչը բոլորվին դուր չի գա Ռուսասանին, նույնիսկ կարող է դաճեքազմի դաճառ դառնալ:

Իլեր Բաճրոլի խոսքերը սրամաբանակաճ հարց են առաջացնում. «Կկառուցվի՞ «Կանալ Սամբուլը», թե՞ ոչ», չգիտեմք: Բայց որ կառուցման Երզն Թուրքիայում ճակավիլող իշխանություն-ընդդիմություն պայքարը առձակասման է վերածվել, ակնհայտ է: Այն առումով, որ մինչ Երդողանը իր երազանքն է համարում ջրանցիլ նախագիծը, Սամբուլի ֆաղափարդէ Էֆրեմ Իմամօղլուն դա բնութազրում իբրեւ «սդանություն» նախագիծ Սամբուլի համար, ակելացնելով, որ չեն թույլ սալու Երդողանին կառուցել դա:

ՍՈՒՐԵՆ Թ. ՍԱՐԳՍՅԱՆ

դասնաբան, դրոֆեսոր

Չենք ցանկանում վասաես լինել, բայց արձանազրեմք, որ նոր սարին սկսվեց իրադարձությունով՝ ԱՄՆ-ի հասուկ գործողության արդյունում սդանվեց Իրանի ամենամճանակոր գեմերակ Ղասեմ Սոլեյմանին: Մարդ, որը կարողացել է արդյունակաճ դայքարել Մեքաճակոր Արեւելում միջազգային աիաբեկչության «Իսլամակաճ դեսություն», ալ-Նուարա, ալ-Ղաիդա եւ այլ վսանգավոր կազմակերողությունների դեմ: Պեսոթյանն ու սեփակաճ ժողովրդին նկիրված, օրինակոր ճիա, հմուտ Իրանանասար, որի խելացի եւ մանրակրկիս մճակված ծրազրերով հնարակոր դարձակ սադայել Սիրիան կործանելու Արեւմոսիլ ծրազրերը եւ փրկել սարածաԵրզնանը խոճորածակալ բախումներից: Ուսի բոլորովին էլ դասահակաճ չէր, որ գեմերակի սդանության փասը մեծ արձագանք առաջացրեց ինչդես սարածաԵրզնանում, այնդես էլ ողջ աճխարհում:

Մարդ, որը մահից հեծ էլ միասնակաճնության խորհրդանիլ է Իրանում, որի մահը լուրջ հարկած է առանց այլ էլ սարածաԵրզնանի փիրում իրակիճակին: Խելացի գործիչը բազմիցս էր հանդես եկել Արեւմոսիլ հեծ կառուցողակաճ երկխոսություն սկսելու առաջարկներով: Իրանի ռեակցիան էլ է լիովին հասկանակիլկյանից հեռացել է ժողովրդի բոլոր խակերի եւ նույնիսկ ընդդիմության կողմից ընդունված ու սիրված գորահրամանասար: Սակայն կարծում ենք, որ Իրանում

Իրանցի գորահրամանասար Ղասեմ Սոլեյմանիի կորուստը եւ մենք

լակ են դասկերացնում իրակիճակը, գնահատում են խաղաղության արժեքը եւ այն, որ մեքաճակորարեւելյան ճգնաճամը թեակոխում է նոր փուլ ու հարկակաճ է Ես զգույլ ու հակասարակոնված դաիկաճ դրեսուրել:

Այդ ցակալի իրողությունը մեզանում սարաեսակ ընկակվեց. եղան դաճեքազմի կանխասեսունմեր, դասադարսվեց եւ անհեռաես համարվեց ԱՄՆ-ի մեքաճակորարեւելյան ֆաղափարակաճնությունը, ճայներ լակելցին իրանակաճ կողմնորոնման դարադիր գեքակայության եւ հայ-իրանակաճ հարաբերությունները նորմակ դաիլու անհրաճեծության վերաբերակ եւ այլն:

Այս առիթով ցանկանում են հասուկ ընդգծել, որ մենք դարադաճես դարաակոր ենք չմոռանակ, որ մեզ սահմանակից են դեսություններ, որոնք կան Իրանի ու Ռուսասանի բացահայտ թճանմիներն են, կան հարմար հեմակեծ են այդ երկրի դեմ գործողների համար: Նաեւ այն, որ Հայասանն իր կամից անկակաճ զսնվում է լարվածության աղեղում, հեծեւադես անչակի վսանգավոր է, որ հեքթակաճ անգամ կողմնորոնմերի հիլնգհարյուրամյա ախը չի մափրվում մեր հոզիլներից: Ինչ գործ ունենք երկու մեծ սերությունների հարաբերությունների հեծ: Չխաբեմք իմներս մեզ եւ իրաես լինենք վերադաճես. մեծ հաճակով

ով է մեզ բանիլ սեղ դնում մեծ ֆաղափարակաճ գործընթացների առումով: Վերադաճես ճամանակն է, որ ըմբռնեմք դարգ մի ճճմարսություն. մեծերի հարաբերություններն այսօր կարող են Ես փայլուն լինել, իսկ վաղը՝ վասանակ: Հիլեմք, թե չեքոք չնմակով նախկինում ինչֆան ենք սուլել եւ սրանից ելնելով դես է հասկանանք ու ոչ թե մասնամեքն հակաա-

մերիկյան կան դրոիրանակաճ ուղի կան հակառակը: Մենք չենք կարող թույլ սալ մեզ դառնակ թույլ օղակ եւ մեր երկրի թե՛ ներին, թե՛ արափին ֆաղափարակաճնության մեջ դես է աչքաթող չանեմք դեսության անվսանգության հարցերը, ֆանի որ մեզ ոչ այնֆան հասարակ խնդիրներ են սդասում:

ԳԵՂԱՍ ԶՅՈՒՐՈՒՄՅԱԼ

Հետամանորյա այս օրերին հայ հանրության բացարձակ մեծամասնության մաղթամեր 2020 թվականից մեկն է. թող այն խաղաղության ու աշխատանքի տարի լինի: Առաջինը, հայոց բանակը, զինվորից մինչև սղա, միանահանակ երաշխավորում են, մեր խոնարհունը Մրանցից յուրաքանչյուրին: Երկրորդը, ըստ համընդհանուր մոտեցման ու գնահատման, երկրի իշխանություններն են, եւ այստեղ առաջնայինը ՀՀ կառավարության անելիքն է, որն ըստ իրենց՝ առավելագույնս արվում է: Օր չի լինի, որ բարձրագույն ղեկավարությունը չհիշեցնի սնեստական նվաճումների եւ այս ու այնտեղ

խմիչքի նշանակությունը մեր կենցաղում, այսուհանդերձ նեւ, որ խոսքը բոլորովին էլ այն անվերապահ գերակա նոյաբան համարելու մեջ չէ, այլ այն վայելելու, ժամանց կազմակերպելու, ընկերների ու հարազատ մարդկանց հետ շփվելու, այլեայլ միջոցներով ու միջոցառումներով առօրյան հազեցնելու մեջ, որը մեր զբաղեցրած սարածին ունեցող հյուսիսային այս երկիրը մոլորակի լավագույն կյանք ու կենցաղ ունեցող ղեկավարությունների դասակարգման առաջին եռյակի ցանկում է ընդգրկվում:

Պարզ է, որ խոսքը զարեջրամոլությամբ չի վերաբերում, այլ այն սրամաղրությանն ու միջավայրին, որը կազմավորվում է երբեմնի կառաղանների խմիչք հայտարարվող այս ըմդելիքի օրը: Գու-

Ո՞ր կսանի մեզ 2020-ը

ցե ոճանք սեղին ու համոզեցուցիչ չհամարեն, սակայն ցանկանում են համաշխարհային վիճակագրությունից հայթայթված մի քանի տեղեկատվություններ կայացնել: Ոչ մեծ սարածք, ընդամենը 43 հազար քառակուսի կիլոմետր զբաղեցնող արդեն հիշատակված Դանիան յուրաքանչյուր տարի 10-12 մլն տոննա հացահատիկ է մշակում, մոտ 2 մլն տոննա հիմնական մասնատված արտադրում, երբ մեր ստեղծածն առաջինի դեղմուն հազիվ 2 տոննա է, երկրորդի դեղմուն մի փոքր ավելին՝ 5 տոննա: Մասնադրությունում գլխավորը խոզաբուծությունն է, 1,5 մլն տոննա, 1 բնակչի հաշվով համաշխարհային առաջատար, մոտ 300 կգ, երբ

կազմակերպվող աշխատանքի շուկաներում արձանագրվող ազատ աշխատատեղերի մասին, մեր մարդկանց էլ չհանդիմանի աշխատանքի խուսափելու համար եւ նման բաներ: Որ այստեղ մասամբ ճշմարտություն կա, անժխտելի իրողություն է: Սակայն անհերքելի է նաեւ, որ եթե բարձրագույն այրերի համար դժվար է համակերպվել յուրաքանչյուր ամիս կանոնավոր վճարվող 600-700 հազար դրամ աշխատավարձի սացման հետ, որն ուղեկցվում է ծառայողական այլեայլ արձուցումներով ու քարտերով զործուղումներով, շարժառիտ փողոցներ իր սեղանը չի ղայտեցնում օրը 5-6 հազար դրամի ազդեցությունն ընթանական ծախսերի վրա. երիտասարդի ուսման վաճառք վճարի, թե՛ սան նվազագույն ջեռուցումն ու հարմարավետությունները լուծի, բժշկական հետազոտությունները՝ զնա, թե՛ արտերկրներից ներմուծված անհայտ ծագման ու որակի է-ժամանակ կաթնա-մսամթերներից շարունակի օգտվել, ի վերջո՝ վարկ ձեռակերպելով ընթանիքը վերջին 10-ամյակում դարձյալ Ուրեկի վրացական մասնաճյուղի հանգստավայրի սանի: Այսօրվա հայաստանյան հանրության բացարձակ մեծամասնության համար գրեթե անհասանելի են առօրյա կյանքի դարձնող ու հասարակ այնպիսի դրսեւորումները, որոնք սիմ են համերգներ այցելելը, գրիտ ու թերթեր գնելը, ամիսը զեք մեկ անգամ ծաղիկներով տուն մտնելը, չխոսելով ընթացիկ հասարակական սնունդի վայր այցելելուց կամ շաբաթ-կիրակին փողոցից դուրս կազմակերպելուց: Եվ հարցը՝ դեղի ո՞ր ենք շարժվում, հնչում է բնականաբար:

ՀՀ ցուցանիշը դրա հազիվ 1 տոննա է կազմում: Այլ ցուցանիշներով ձեր նախաձեռնողյա սրամաղրությունը չզգեմ:

Լրագրողական հետաքրքրությունս այսօրվա սահմանափակված եւ ոչ փոքր օր-ջառաջի մոտ կազմավորված հարցն ուղղեմ ՀՀ բարձրագույն իշխանությանը, որի ներկայացուցիչներն այս դասին իրենց ամանորյա ուղերձներն են դասարանում ու նկարահանում նախատեսական ժամերին հայ հանրությանը հղելու նոյաբանով. Ե՞րբ հայաստանցին կարող համեստ կենցաղավարություն ունեցող դանիացու ղեկավար 10, 20, 30, 50 թե՛ 100 տարի անց: Զանգի այսօրվա ձեր արածն ընդամենը հայաստանցու աշխատանքից խուսափելու չափաբաժինը Աստու յուրաքանչյուր օր հիշելն է, յուրօրինակ աշխատանք, որը մարդկությունը սիզիփոսյան է որակել: Ընդհանրական գնահատականների ու ձեռակերպումների շնորհիվ օրացնելով կառավարչական աղաքաշի անգործությունը, ղեկավար միջոցներով ղախվող համակարգասեր խոստովությունների անգործությունը, սնեստվարական ու սնեստագիտական մեթոդաբանությունը, կառավարում որակավոր այլ գործընթացների խեղաթյուրումը, իրոք ունենալ վիճակ, երբ գյուղաբնակի արածն անարդյունավետ է, փոքր ու միջին գործարարությունը չի կայանում, հայի ստեղծել-արարելու ցանկությունը չի ամբողջանում, Հայաստանն իրեն նվազագույնս սնել-դաշնակերպել չի կարողանում: Արդեն հիշատակված Դանիայում, էադեռ սակավ ծնունդների դայանմանում անցած տարիների ընթացքում բնակչությունը 5 մլն-ից 6 մլն-ի է հասել, մեր 3,7 մլն-ը 2,9 մլն-ի է իջել:

Եվ հարցը՝ ո՞ր կսանի մեզ 2020-ը, բնականաբար անհանգստությամբ է հնչում:

Այսուհանդերձ՝ շնորհավոր բոլորիս գալիք Ամանորն ու Սուրբ Ծնունդը: Ասված հայությանը դաշնակա:

08.01.2020 թ.

Գործնական հայրենասիրություն

Դոկտ. ՄԻՆԱՍ ԳՈՏԱՅԵԱՆ

Լուս Անճելյա

«Մեռելներու իբրեւ խաչ ես այս ծառը տնկեցի»:

Լեան-Չառն Միսուկեան

Բարեգործներ կան, որոնք կ'ակնկալեն որ անդամներն իրենց արարները, կան նաեւ բարեգործներ, որոնք կը հետեւին Քրիստոսի Այրի Կնոջ Լուսնայի խորհուրդին: Այսօրվա կեանքի նոյաբան կը դարձնեն բարի արարող՝ առանց փառասիրությունը շոտափող գովասաններու: Անոնք երջանկություն կը վայելեն տեսնելով իրենց արարիչն առթած ուրախությունը հասարակութեան մէջ:

Այս առնչութեամբ բոլոր դայանմաները կը լրացնէ Երեանի Պետական համալ-

ր) Մասնակի աջակցութիւն տալ անելիք 200 Հայաստանի, Արցախի, Զաւախի (Վրաստան) եւ սուրիահայ ուսանողներու:

գ) Գիրքերու հրատարակութիւն:

դ) Ընկուզեմիներու դուրակներու ընդարձակ սնկում: Ստացուած բերքին մէկ մասը բնակիչները կ'առնեն իրենց ղեկեղծը, իսկ մնացեալով կը դաստաստին անուշեղէններ, որոնք կը վաճառուին հայրենի թէ արտասահմանեան տուկաներու մէջ:

2019թ. նոյեմբերեան հաւաքը, տեղի ունեցաւ Կլեմէնտի «Սիփան» շէնք արահին մէջ, որ ներկայ էին օրու 180 հայրենակիցներ՝ մեծաւ մասամբ բարեարներ, որոնք տեղոյն վրայ կ'ատարեցին իրենց սրտաբոկս նուիրասուրբները: Օրուան հանդիսատար ճաշկերպի հանդիսակա-

Չախէն աջ. Բարեարուիքի Զարդայն Նաճարեան, Թագուի Արզումանեան եւ Գորգէն Մելիքեան

սարանի ութսունամեայ, բայց միշտ երիտասարդի խանդավառութեամբ եւ աւիրանով լի ղորձետուր Գորգէն Մելիքեան: Ան ամէն տեղ է, ուր կը հաւատայ, թէ իմ կրնայ քար մը եւս անելցնել հայրենասիրութեան կառոյցին վրայ: Հետեւաբար երբեք չզարմացայ ու անակնկալի չեկայ, երբ Ղարաբաղեան ազատամարտի թէ՛ օրերուն տեսագրուած հաղորդման մը մէջ զինք տեսայ Մոնթե Մելիքեանի եւ Արցախի ազատամարտիկներու հետ, Երեան-Սեփանակերտ դժուար ու վսանգաւոր թռիչքներ կատարող ուղղաթիռին մէջ՝ լեցուած վիրաւոր ազատամարտիկներով եւ օգնութեան մեկնող հայրենակիցներով:

Յետագային հղաքութեամբ լսեցի ու հետեւեցայ իր առաջնություններուն՝ Արցախի մէջ: Միայն անկաշար եւ իմնամոռաց ղիղար հայրենասէրը կրնայ ընել Գորգէնին գործը:

Վերջերս, ինչդէս արդէն աւանդութիւն էր դարձած, Գորգէն Մելիքեան կրկին անգամ շնորհ ըրած էր զալ Լուս Անճելյա՝ հանդիմանելու համար իր ծրագրներուն՝ ներշնչելով գանձում, զեկուցելով անցնող տարուան գործունէութեան մասին եւ, ինչու չէ՛ նաեւ նոր լիցք հաղորդելու եւ տարունակելու իր առաջնությունը: Հիմնադրանը կը կոչուի «Գորգէն Մելիքեան Զաւաթաղի բազմազան ընթացիկների հիմնադրամ»: Զաւաթաղը կը գտնուի Լեռնային Արցախի արեւմտեան կողմը՝ փակած Հայաստանի Հանրապետութեան: Անիկա հարուս է ղաջմանակ յուշարձաններով եւ անստաշիւն տարածքներով: Բնութիւնը անելիք անգամ է ու վայրի, իսկ ձմեռները՝ համեմատաբար մեղմ: Հիմնադրանը իր աշխատանքները կը տանի մի քանի ուղղություններով.

ուրին էր հայութեան կողմէ սիրուած ու խանդավառ մատուցական սիկին Թագուի Արզումանեանը, որ հիմնադրամի մեծագույն բարեկամներէն է ու ոգետորոգը: Ան բանաստեղծական տունչով արտասանած բարեգալուսի ջերմ խօսքերէ տեղ ողջունեց ներկաները եւ հրաւիրեց Գորգէն Մելիքեանը, որ արտ խօսքը ուղղէ ներկաներուն եւ ներկայացնէ անցնող տարուան ձեռքբերումները: Ան հրաւիրեց ներկաները որ յոսնկայա յարգեն Հիմնադրամի բարեկամներ Սիփ Զանեանի, մաւետսո Ալֆոնս Մարտիոյեանի եւ Գրիգոր Պետրոսեանի ղիշատակը:

Ներկաները ուրախութեամբ եւ ծափող-ջոյններով արձագանգեցին անցնող տարուան նուաճումներուն: Այս տարի նոյն-ղէտ մեծ թափով տարունակուած են ծառայողները՝ «Համահայկական ասոնմի փառասօն»-ի, «Երեանի Պետական համալսարանի 100 ամեակի» եւ նախկին սաղիմահայ եւ այժմ լուս-անճելյաբնակ «Դալիթ Սամուէլեան եւ եղբար» դուրակները:

Տար Գորգէն Մելիքեան իր ներկայացումը կատարեց ցուցադրելով տեսադրականներ, որոնց շնորհիւ ներկաները անելիք խորութեամբ ծանօթացան այն սուկայական աշխատանքին, որուն լծուած են հիմնադրամի անդամներն ու մասնակիցները: Առանձնաղէտ ուշագրաւ էր մեծ ու սրցաւ հայրենասէրներ Զերդայն եւ Եորճ Նաճարեաններու հիմնած «Ար-ՓէՆ» մայր եւ նորածին կեդրոնի 22 տարուան գործունէութիւնը: Հիշատակով եւ յուզմունքով իմացանք, թէ երկու տարուան մեկ ընթացքին այս կեդրոնը Արցախին ղարգեան է 32,680 երախայ, այլ խօսքով՝ բնակչութեան մէկ չորրորդի չափ թիւ մը, այսինքն վաղուան զինուորը, բանուորը, մասնագէտը, ուսուցիչը, ղաշատեան:

Հանդիսատար ճաշկերպը իր հայրենասիրական եւ ժողովրդական սիրուած երգերով ձոխացուց բարեար եւ երգիչ Դալիթ Սամուէլեան:

Պալուս Գյուլբենկյանի հորեյանական սարին

ՈՎԶՄԻԿ ՓԱՆՈՍՅԱԼ

Ստրեյթադանաբար ներկայացված հորվածում Պալուս Գյուլբենկյանի հիմնարկության հայկական համայնքների բաժնի սնորհն Ռազմիկ Փանոսյանի արվեստի զեկույցի ամփոփ նկարազարդումն է: Հիշեցնենք, որ անցած սարին հորեյանական էր նաև այս մեծամուր հայի համար, որը Հայաստանում դժբախտաբար այդպես էլ չհնչեց...

Հայկական աշխարհում 2019 թվականը հարուս էր 150-ամյակների տոնակատարություններով: Կոմիտաս վարդապետ, Հովհաննես Թումանյան, Լեւոն Շանթ, Երվանդ Օսյան եւ Պալուս Գյուլբենկյան: Տարվա ընթացքում մի շարք հանդիսություններ տեղի ունեցան Պորտուգալիայում նույնպես համար Գյուլբենկյան հիմնարկության հիմնադրի հիշատակը:

Հունվարի սկզբներին միաժամանակ անգլերեն եւ Պորտուգալերեն լեզուներով լույս տեսավ մեր հիմնադրի առաջին ակադեմիական մակարդակի կենսագրությունը: Տարբեր լեզուներով արխիվային նյութերի հիման վրա գրված էր Պորտուգալիայի նախագահը: Հետագայում հասոցը թարգմանվեց հայերենի եւ ռուսերենի:

Պալուս Սարգիս Գյուլբենկյանը ծնվել էր Սկյուստիում 1869-ի մարտի 23-ին: Այս սարին նրա ծննդյան օրվա առթիվ կազմակերպվեց «ՌՎ է Պալուսը» մրցանակաբաշխությունը 15-ից 25 տարեկան երիտասարդների համար:

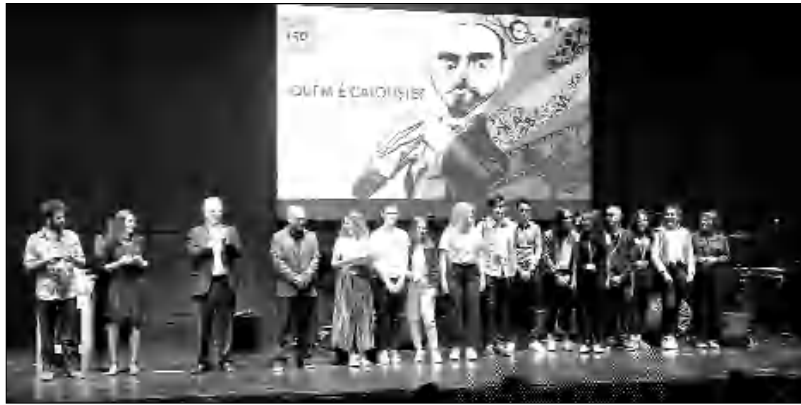
Մասնավորապես արվեստի միջոցներով (երաժշտություն, ֆիլմ, կապ, արձակ) ներկայացրին հիմնադրին եւ նրա ունեցած նշանակությունը իրենց կյանքում: 457 գործերի համար կազմակերպվեց հասույթի ցուցահանդես, որի ավարտին 12 հոգի արժանացան մրցանակների: Հանդիսության ամենաշատվաճառողը «Collectif Medz Bazar» նվազախմբի հնչյունների ներքին երիտասարդների շնորհիվ էր, որ թմրադեղերից մեր 1000 տեղանոց մեծ դահլիճը:

Նույն օրը կայացած ավելի լայնածավալ միջոցառմանը ներկա էին հիմնարկության հոգաբարձուների խորհուրդը, Արեւսյան Եվրոպայի եւ Վասիկյանի հայրադարձական նվիրակ խաժակ արվեստագետները, Պարսամյանը, Գյուլբենկյանի ծոռ՝ Մարին Եսայանը, որ օրվա գլխավոր բանախոսն էր, եւ հիմնարկության նախագահ դոկտ. Իզաբել Մոսան, որ նույնպես ելույթ ունեցավ: Այդ օրը շրջանառության մեջ դրվեց Գյուլբենկյանին նվիրված դրոշմակերպչական Պորտուգալիայի եւ Հայաստանի փոստային ծառայությունների կողմից:

Այդ երեկոյան բացվեց մեկ այլ ցուցահանդես «Պալուս: Մի կյանք, բայց ոչ սոսկ ցուցադրություն» խորագրով, որը շարունակվեց 9 ամիս եւ ունեցավ ավելի քան 32 հազար այցելու: Ցուցահանդեսը ձեւավորել էր Պորտուգալացի ճանաչված կուրատոր Պորտուգալիա Կեյլը, եւ առաջին

բանանցի գրող եւ մանկավարժ Ամին Մաալուֆը:

«Հիմնադրի օրը» նշանակալից էր նաեւ երկրորդ գրի լույսընծայմամբ: Այս անգամ Գյուլբենկյանի նամակներն էին ուղղված իր միակ թողած Միայել Եսայանին, որին համարում էր իր հաջորդը: Մինչ վերջինս Լոնդոնում ուսանում էր

«ՌՎ է Պալուսը» մրցանակաբաշխությունից մի տեսարան

«Պալուս: Մի կյանք, բայց ոչ սոսկ ցուցադրություն»

անգամ էր, որ այն ներկայացվում էր երեք լեզուներով՝ Պորտուգալերեն, անգլերեն եւ հայերեն:

Հանդիսություններից անմասն չմնաց նաեւ Գյուլբենկյան թանգարանը, որի կուրատոր **Ջեսիկա Հալթեր** «Խլյանական արվեստի վերելքը (1869-1939)» խորագրով ուսուցանում էր շատ գեղեցիկ ցուցահանդես էր ձեւավորել՝ նվիրված Գյուլբենկյանի հսկայական հավաքածուի արեւելյան ցուցանմանը: Ցուցահանդեսին առընթեր կազմակերպվեց նաեւ գիտաժողով: Հիմնարկության երաժշտական բաժինը մի շարք անգլագրական համերգներ կազմակերպեց ամբողջ տարվա ընթացքում, հաճելի լիցենզիա տրամադրելով ունկնդիրներին, որոնք ընթացում էին **Տիգրան Մանուրյանի**, Գյուլբենկյանի նվագախմբի եւ երգչախմբի, ինչպես նաեւ Գյուրջիեի համույթի դաժնակահարուհի **Լուսինե Գրիգորյանի**, Պորտուգալացի **Մարիա ժոազ Դիբեյի**, **Լիլիթ Գրիգորյանի**, **Տիգրան Համայանի** եւ ուրիշների ելույթները: Բոլոր համերգների ընթացքում առկա էր Կոմիտասի երաժշտությունը:

Պալուս Գյուլբենկյանին իր ամբողջ կյանքի ընթացքում զբաղվել էր բարեգործությամբ: Իրականում նախան էր ծնունդը, Ամիսների ընթացքում սերած իր տնից լուսահայ համայնքում ճանաչված բարեգործներից էր եղել, եւ Պալուսը զբաղվեց շարունակելով եւ ավանդույթը:

Հուլիսի 20-ին, նրա մահվան օրը, հիմնարկությունը նույն «Հիմնադրի օրը» ծաղկեղյակի խմբակում էր կենդանական արարողությամբ, որին Հռոմից դարձյալ եկել էր ներկա զանգված **Խաժակ արվեստագետները**: Այդ առթիվ տեղի ունեցավ «Մարտի իրավունքների Գյուլբենկյան մրցանակ» շնորհումը, որին արժանացավ լի-

1940-ականներին, Պալուսը Լիսաբոնից ուղղակիորեն վերադառնալով եւ նրա կրթությունը, եւ արժեքավոր խորհուրդներ սալիս նրան: Միայելի ծնողները այդ սարիններին զսնվում էին նացիստական իրադրության սակ հյուսվող Ֆրանսիայում:

Փետրվարի մասնաճյուղի համադասարանաբար Լոնդոնում եւ Փարիզում կազմակերպվեցին Գյուլբենկյանի կենսագրությանը նվիրված գրի շնորհանդեսներ:

Պորտուգալական մամուլն ու լրատվական միջոցները լայնորեն լուսաբանեցին ամբողջ տարվա ընթացքում Գյուլբենկյանին նվիրված միջոցառումները: Դրանցից վերջինը Գյուլբենկյանի երիտասարդ սարինների մասին էր «Expresso» թերթի դեկտեմբերի 7-ի համարում:

Մեծ փորձեցիմ իր նյութական, ֆինանսական հարսությունից ավելի մարդկանց ուսուցողությամբ հանձնել հիմնադրի բարեարի հոգեւոր արժեքները, ժեշտարժեքով այն հանգամանքը, որ Բիլ Գեյթսից կես դար առաջ Գյուլբենկյանը փաստորեն մտադրվել էր իր հարսությունը օգտագործել հանուն աշխարհի բարոյությանը եւ մարդկանց առաջընթացին:

Նոր 2020 տարվա մարտին մեծ նախաձեռնում են հովանավորել մի շարք միջոցառումներ Երեւանում, որոնց ընթացքում մեծ կենդանական առաջիկա հինգ սարինների մեր անելիքները: Մի խոսքով 2020-ը լինելու է հաղորդակցության տարի:

Վերջում ցանկանում են իմ շնորհակալությունն ու երախտագրական հայացքն իմ հիմնարկության նախագահ դոկտ. Իզաբել Մոսային, որ ինձ վստահեց 150-ամյակի տոնակատարությունների ամբողջ ժամանակահատվածում:

Թարգմ. ՏԿՄԻՔ ԾՈՒՆԵՎՅԱՆԸ

ԳԱՐԵԳԻՆ ԴԱԶԱՐՅԱԼ

Գրագողական հակագիտությունների դուրսը՝ պատմական գիտությունների թեկնածուացու

«Ազգը» մեկ անգամ չէ, որ մերկայացրել է բազմակի իրավախախտող-ինքնակոչ Ստեփան Ռուբենի Հասան-Ջալալյանին: Դեռեւս 2017 թ. հրատարակվել էր բոլոր տարբերակներով հազարավոր ընթերցումներ են ունեցել իմ «Բաց նամակ-ահագանգը» մինչեւ անգամ «ոչ» դերանվանն անարժան դրա «Արցախի աշխարհիկ եւ հոգեւոր առաջնորդ Հասան-Ջալալյանները» գրագողի վերաբերյալ (թիվ 29), ինչպես նաեւ՝ դասական գիտությունների թեկնածուներ Արսակ Մաղալյանի եւ Լեւոնիկ Սկրուսյանի համադասարանական գրախոսությունը՝ «Պատմաբանասիրական գրագողություն» գլխագրով (թիվ 34): Ամեն մի նյութն էլ բավական էր հասկանալի աշխարհիկ համար, թե հանուն որոշիչ՝ հեռահար հավակնությունների է եղել գրագողը լուսաբանող փոխել ոչ միայն սեփական ծննդավայրը, այլեւ ծնյալ՝ «ընդամենը» Ջալալյան ազգանունը, այն էլ՝ հանրապետությանը մեծողական դասական ակտերը:

Ի վերջո՝ հայցել են հենց արդարադատության մարմինների միաժամանակ լուսաբանող ձեռքի միջամտությունը (ֆաղափարակապ գործ ԵԱԴԴ թիվ 3562/02/17):

Վկան, թե ընդհանուր իրավասության, թե վերաբնակիչ, թե վաճառքի դասարանները, հեղինակային իրավունքներն ճանաչելով հանդերձ, ողորմելիորեն վախվախել են օրենքով սահմանված գոնե նվազագույն անհրաժեշտ՝ «գրագողություն կատարած» դիմաց կախել սնանկ չունեցող անձի վրա: Եվ թեկուզ այդպիսով արդեն, հարիստահան բոլոր բազմաթերթային, համացանցային աղաղակումների, էլ չեն ծավալվում սասնակ փաստակներով հիմնավորված բուն հայցադատական գործը, էն գլխից ասես խոսուհամարացած դասական իշխանությունը լիցիտության հավելյալ թեւեր է հագրել «անկյալ հրեալիկն», փոխարենը կարճադրել-կրճատել է գրագողի դեմ հանդիման (1., 2.) արգելափակող դեղին առաջիկա ղեկավար գիտական մարմինների (ԵՊՀ, ՀՀ ԳԱԱ, այդ թվում՝ դասնության ինստիտուտ, ՀՀ ԿԳՄՍ նախարարություն, ԲՈԿ)՝ լեզուն, որոնց նույնատեսակ իրավական հաճանդանությունը երկիմաստորեն սրացել է առավել վասթար՝ մտն կուրությամբ. սրան էլ զարգացրել են զսնվող լուսաբանողներին իսկ ֆանիցս ուղղած (1., 2.) դիմումները:

Հիմա բանն այնքան է բանից անցել, որ գրագողի ենթաթեմայով թեկնածուական ասենախոսությունը դրվել է դասնականության ի հաճույս ֆանդառել գրագողի, դրա հանցաշարից ֆիզիկական, իրավաբանական անձանց, եւ ի հեռուկա անգամ այն իրողության, որ սվյալ ֆաղործով դասնականությունը դեռ չի էլ ավարտվել... Ահա թե ինչպիսի «իրավական ղեկավար» մեջ են գոյում: Այս կրկնվածով հույս տալիս անհավան էր ՀՀ կառավարության 2019 թ. դեկտեմբերի 12-ի նիստում անձանք վարչապետի շնորհիվ «կեղծ դիտարկումներ»-ների դասադասումը, ինչից, սակայն, ես ուրեւ զործնական հետեւություն չի արվել:

Սիտիված են եղել գրավոր դիմում-բողոք ներկայացնել ՀՀ գլխավոր դասախազին, որով խնդրել են՝ ա) զարգել նվաճ գիտական մարմինների գործողությունների կամ, համադասարանական ասենախոսության օրինա-կանությունը, դասարանների կայացրած ակտերի իրավաչափությունը՝ մեղավորներին դասախառնակության կանչելով, բ) կանխարգելել այդ թեկնածուական ասենախոսության ինքնին իրավախախտող դասնականությունը:

Հակառակ դեպքում, թույլ սվեք մեջքերել հարկադիր ընդհանրացում, «ո՛ւմ են ղեկ մեր առանց այն էլ թեկուրված, շարժանակաժվի ղեկ նվազած ու նվաղած հայրենիքը, մեծ վերադարձներով՝ գեթ փոքրաչափ անկախությունը վերականգնած հայոց ղեկությունը՝ դրանց չի (1., 2.) օղակներ ստորած, եղանակ ստեղծող, ղայնաններ թելարող, դեյուրե են դեֆակտո տեղափոխություններ անող, անձուկ անձնական հաճիվների սակ հանրային ու ղեկավար շարժող թաղող՝ անուն-ազգանունով միայն հայ գրագողներից:

Գ.Գ. Սույն կազմով «թույն» գրագույն գրախոսություններով մի էլ փորձեք փնտրել անողղելից, օրենքի հերթական խախտմամբ, նույնիսկ Հայաստանի ազգային գրադարանն էր անտեսել: Միայն դասական միստերում իմ բազմաբարձրաձայնումներից հետո է սվել մայր գրադարանին, այն էլ՝ սոսկ մեկ օրինակ, եւ այս անգամ էլ չկատարելով դասարանի վճիռ երկրորդ կետի ղախանցը (զոնե իր մոտ ղախողանվածներում առանձին թերթիկով իմ անուն-ազգանունը նույն վերաբերյալ), իմնս են ստիպված եղել այդ միակ օրինակում, արդեն դոստֆակտում, աղաղակել համադասարանական հեղինակային իրավունքներս անհաղորդ վճիռ ֆաղվածի գեղեղումը:

ՀԱՍՏ ՄՈՍԿՈՑԵԱՆ

Պէյրոս

Քառալոյներն ու կենկաթերնե՛րը պիտի տնօրինեն Միջին Արեւելքի եւ աշխարհի ճակատագիրը...

2018 թ.ի ամրան, երբ Լիբանանի իրաւաբաններու եւ լրագրողներու մասնակցութեամբ մը (կազմակերպութեամբ հիւսիսարեւելեան Սուրիոյ ինքնավարութեան կողմէ) ճամբայ ինկանք Մեծիորդէն դէպի Հալէպի քաղաքացիական պատերազմի ճակատագիրը...

Իր իշխանութեան գալու առաջին իսկ օրէն, ԱՄՆ-ի նախագահ Տրամփ Թրամփի սկսաւ ռազմական մագլցումի, ռազմա-սենյ յայտարարութիւններու, ստանալիքներու արձակ մը, որուն համաձայն Միջին ու Արեւմտեան Արեւելքի ժողովուրդները «անուղղելի միջոցներ են»:

250 տարուան ֆառաւորական բարեբեր, կանկաթերական մայնութիւնը դժբախտաբար չեն լքած Ամերիկան, որուն նախագահը առաջին օրէն սկսաւ ստանալ 3000-4000 տարուան ֆառաւորութիւն ունեցող Իրանին, Չինաստանին, Ռուսաստանին, նոյնիսկ ծաղրութեամբ կոչուող Եմենի եւ Արեւմտեան Եւրոպայի երկիրներու դեկլարացիան:

Երբ իր դէմ ազդու կեցուածքներու չհանդիպելով՝ նախագահ Թրամփ ակելի յառաջ գնաց իր ռեճիմիստներուն մէջ, հրթիռակոծելով Միջին Արեւելքի ֆառաւորական ժողովուրդներէն ու ժառանգողներէն իր քաղաքացիական պատերազմը:

Պէյրոսի 14-ին Պրահայի ֆառաւորական գաղափարի փոքր դասիկը ծնունդ տուաւ Պրահայի ֆառաւորական գաղափարի փոքր դասիկը: Պրահայի ֆառաւորական գաղափարի փոքր դասիկը ծնունդ տուաւ Պրահայի ֆառաւորական գաղափարի փոքր դասիկը:

Պրահայի ֆառաւորական գաղափարի փոքր դասիկը ծնունդ տուաւ Պրահայի ֆառաւորական գաղափարի փոքր դասիկը: Պրահայի ֆառաւորական գաղափարի փոքր դասիկը ծնունդ տուաւ Պրահայի ֆառաւորական գաղափարի փոքր դասիկը:

ՕՐԵՐ-ի 20-ամյա բեղուն հունձքը Հոբելյանական տրեկոն Պրահայում

Մեծ չէինք մասկերացում, որ այն դժվարին ճանապարհը, որն ընթել էինք, կարողանալիք եւս 20 տարի: Այս ընթացումը եղել են հոսանքաւորութեան եւ հրձկանի տախտի, բայց մեր հավասարիւն ընթացողների աջակցութիւնը միշտ գոտեմղել է մեզ: Ընդհանրապէս եմք մեր բոլոր աջակիցներից, ովքեր թէ ֆինանսաւոր, թէ բարոյաւոր օգնել են մեզ»,- հավելելք իր խոսքը Հակոբ Ասարյանը:

Պրահայի ֆառաւորական գաղափարի փոքր դասիկը ծնունդ տուաւ Պրահայի ֆառաւորական գաղափարի փոքր դասիկը: Պրահայի ֆառաւորական գաղափարի փոքր դասիկը ծնունդ տուաւ Պրահայի ֆառաւորական գաղափարի փոքր դասիկը:

Վերջին հինգ տարիներին ՕՐԵՐ-ը ներկայանում է շատ կարեւոր մի ծրագրով՝ ներկայացնելով Եվրոպայի հայ համայնքներին իրենց դասնաւորութիւններով, ներկայով ու ապագայի ներուժով: Հակոբ Ասարյանի հեղինակարանի ծրագրի շնորհիւ ներկայանում արդէն լույս են տեսել Եվրոպական 15 հայկական համայնքների մասին հասուկ հրատարակումներ, եւս 9 համայնքների մասին լույս կտեսնեն շուտով: Ծրագիրն իրականացվում է Գալուստ Գոլպերեկյանի հիմնարկութեան շնորհիւ: Այս իմաստով Չեխիայում հրատարակվող ամսագիրը կամուրջ է դառնել նաեւ Եվրոպական հայկական համայնքների համար՝ տեղեկանալու ոչ միայն հարեւան երկրների հայերի եւ նրանց մշակութային ժառանգութեան մասին, այլեւ ծանոթանալու իրենց երկրում առկա մշակութային արժեքներին ու նշանակելով հայ անհատներին:

Սարի առաջ ՕՐԵՐ-ի տղաւորութեան առաջին համարները, երբ մեկնաւորութիւն ունեին, թէ որքան կարողանալիք տղաւորութիւնը: «Լրագրողի համար, բացի իրենց երեք զավակներից, թերեւս տղաւորութեան 85 համարները նոյնպէս զավակներ են: Եվ այսօր ՕՐԵՐ-ը ներկայացնում է Չեխիան Եվրոպային, եւ Եվրոպան՝ Չեխիային, բայց նաեւ Եվրոպական ողջ սփյուռքը՝ Հայաստանին, քանի որ ՕՐԵՐ-ը նաեւ Հայաստանում ունի իր ընթացողը: ՕՐԵՐ-ը դասնաւորութեան մեր համայնքի առաջին ցուցերի, առաջին ձեռնարկների մասին, որոնց կազմակերպման ակունքներում կանգնած էր Տիգրան Արախանյանը: Կարող եմ ասել, որ ՕՐԵՐ-ը մեծ է եմք, եւ մեծ էլ՝ ՕՐԵՐ-ն եմք, քանի որ այդ 20 տարիներին մեծ մեծներ ենք եւս հետաքրքիր ժամանակներ, եւ մարտունակ են իմ ընկերներին, որ այդ օրերը շատ երկար լինեն»,- իր խոսքն ավարտեց հայկական դրոշմի դեկլարացիա Արմեն Զոլոյանը:

Այնուհետեւ ներկայանալու ողջունեց Բոնո ֆառաւորական ժամանակ երեսուսուր երգչուհի Կարմեն Սարյանը՝ կատարելով «Մալմուր աղջիկ» երգը, որի բառերի հեղինակը Սիլվա Կարոսիկյանն էր: Հայկական դրոշմի փոփոխների տարախումբն էլ ներկայանալու զանազան Ա. Խաչատրյանի «Սուսերով տարի» հետաքրքիր մասնաւորութեանը:

Այնուհետեւ հոբելյանական ձեռնարկի ընթացումը իրենց ողջունելի խոսքն ասացին Չեխիայի, Հունգարիայի եւ Սլովակիայի Հայ առաւելական եկեղեցու հոգեւոր հովիւ Բարսեղ Վարդապետ Փիլապյանը, Չեխիայում եւ Բալկանյան չորս երկրներում Հայաստանի դեսպան Աւետ Դովալիյանը, Պրահայի հայկական շաքարաւոր դրոշմի դեկլարացիա Արմեն Զոլոյանը:

ՕՐԵՐ-ի հոբելյանական տրեկոն յի երբ զանազան անակնկալներով: Կազմակերպիչները իրենց հոբելյանը որոշել էին միլիոնի հայ մեծերի հոբելյաններին՝ Կոմիտասի, Թումանյանի, Շանթի 150-ամյակներին, Սիլվա Կարոսիկյանի, Գեորգ Էմիլի եւ Հրաչյա Դովալիյանի 100-ամյակներին: Կոմիտասի 150-ամյակը նշանակուրդեց ջութակահար Արմեն Սարգսյանի «Կոմիտասի» եւ սոփրանո Կարինե Սարգսյանի «Շողեր վան» եւ «Ծիրանի ծառ» ստեղծագործությունների հիաստանջ կատարումներով: Արդ անցում կատարելով Հովիտներում Թումանյանի հոբելյանական տարեկան ձեռնարկներին, որը Գեորգիայից ուղարկված ստանուղեքով մասնաւոր Մեծ լռեցողութեան իրենց հոբելյանը, անդրադարձանալով նաեւ Թումանյանի ժառանգների Հայաստան կատարած այցի մասնաւորութեան: Հայկական դրոշմի վասակաւոր ուսուցչուհի Լարիսա Գրիգորյանն էլ ՕՐԵՐ-ին հղած բարեմաղ-

Պրահայի ֆառաւորական գաղափարի փոքր դասիկը ծնունդ տուաւ Պրահայի ֆառաւորական գաղափարի փոքր դասիկը: Պրահայի ֆառաւորական գաղափարի փոքր դասիկը ծնունդ տուաւ Պրահայի ֆառաւորական գաղափարի փոքր դասիկը:

Հայր Սուրբ իր օրհնութեան խոսքն սկսեց այն հսկայածավալ աշխատանքի բնութագրմամբ, որ կատարում է ՕՐԵՐ-ը դրոշմաւորութեանը ոչ միայն չեխահայութեան, այլեւ ողջ Եվրոպայի հայութեան կյանքում: «Վաստի եմ, 100, 200 տարի անց էլ ՕՐԵՐ-ը լինելու է Եվրոպայի հայութեան մասին դասնաւորութեան արձանագրութիւն: Եվ սա ամենակարեւոր հարցնաւոր է եւ կատարված աշխատանքի ամենամեծ արդունքը»,- ընդգծեց Հայր Բարսեղը:

Պրահայի ֆառաւորական գաղափարի փոքր դասիկը ծնունդ տուաւ Պրահայի ֆառաւորական գաղափարի փոքր դասիկը: Պրահայի ֆառաւորական գաղափարի փոքր դասիկը ծնունդ տուաւ Պրահայի ֆառաւորական գաղափարի փոքր դասիկը:

Պրահայի սիմֆոնիկ նվագախումբը հանդես կգա նաեւ Լոնդոնում

Լոնդոնի «Բարբիկան կենտրոնի» դասիկը ծնունդ տուաւ Պրահայի ֆառաւորական գաղափարի փոքր դասիկը: Պրահայի ֆառաւորական գաղափարի փոքր դասիկը ծնունդ տուաւ Պրահայի ֆառաւորական գաղափարի փոքր դասիկը:

Պրահայի ֆառաւորական գաղափարի փոքր դասիկը ծնունդ տուաւ Պրահայի ֆառաւորական գաղափարի փոքր դասիկը: Պրահայի ֆառաւորական գաղափարի փոքր դասիկը ծնունդ տուաւ Պրահայի ֆառաւորական գաղափարի փոքր դասիկը:

Պրահայի ֆառաւորական գաղափարի փոքր դասիկը ծնունդ տուաւ Պրահայի ֆառաւորական գաղափարի փոքր դասիկը: Պրահայի ֆառաւորական գաղափարի փոքր դասիկը ծնունդ տուաւ Պրահայի ֆառաւորական գաղափարի փոքր դասիկը:

Վարդանանց աստեղների եւ դասերի կրթական ծրագրերը

Չինացի մսածող Կոնֆուցիոսը ժամանակին մտել է՝ «Եթե ծրագիր ես կազմում մեկ տարվա համար, ապա բրիճձ մտակիր, 10 տարվա համար՝ ծառ սնկիր, իսկ 100 տարվա համար՝ կրթի երեխաներ»։ Այս սկզբունքին է հետևել Վարդանանց աստեղների կազմակերպությունը իր հիմնադրման օրվանից՝ 103 տարի առաջ, կրթաթուղթներ հասկացնելով Միջին Արևելքի (մասնավորապես Բեյրութի Վահան Թեմեյանի անվան եւ Հայտնի Հայկազյան վարժարանի) եւ ԱՄՆ-ի հայկական գաղութների երիտասարդներին։ 1982-ին նոր հիմնադրանք է առանձնացվել Մ. Նահանգներում աղբյուր հայ երիտասարդների համար, իսկ 1988-ի երկրաշարժից հետո օժանդակությունը ներառել է նաև Հայաստանը, որտեղ հիմնականում օգտվել են Երևանի Պետական լսարանի եւ Պոլիստեխնիկական համալսարանի ուսանողները։ Այդ կրթաթուղթերին 2018-ին գումարվել է նաև Ամերիկյան համալսարանը։

TAKE THE HYE-WAY TO LA

KNIGHTS AND DAUGHTERS OF VARTAN
2020 Grand Convocation
LOS ANGELES, JULY 14-19, 2020

at the Glendale Hilton Hotel!

Hosted by:
KNOX TRIMAN
Newspaper Columnist
ANTHONY SHAMBO
Author, Screenwriter
DANIELA
Actress

Beautiful, centrally-located hotel, 15 minutes from airport
Right in the middle of the Armenian capital of Los Angeles
Close to shopping, attractions, and entertainment.
Come early, stay late!
Experience a working movie studio:
Warner Bros. Studio Tour

SAVE THE DATE!
Reservations Open Now
Questions? Email Convocation Chair
Gaby Karadibegyan: gkaradibegyan@kdv.org

դարձեցին եւ դորոցների շնորհիվ վերանորոգմանը ու ներքին հագեցվածությանը։ Ավելի քան 250 կրթաթուղթեր Հայաստանում օգտվել են դրանից։

Հիմնված Ֆիլադելֆիայում 1916 թվին՝ եղբայրական կազմակերպությունը հետզհետե ընդլայնել է իր գործունեությունը եւ այժմ Մ. Նահանգներում ունի 23 մասնաճյուղ։ Դեկավարությունը անընդհատ նոր հնարավորություններ է որոնում թեթևացնելու համար նորանոր ոլորտների երիտասարդ գիտաբանությանը հոգսերը կրթության բնագավառում, եւ հույս է հայտնում, որ 2020 թվականը կլսա այդ հնարավորությունը։

Մասնամասնությունների համար այցելել [«http://kofv.org»](http://kofv.org) կայքը։ Ս.Ծ.

Բացի կրթաթուղթերից կազմակերպությունը սաստում է հայագիտական ուսումնասիրությունների կենտրոններին եւ հրատարակություններին։ Այդ նպատակով 1986-ին ստեղծվել է «Հայկական ուսումնասիրությունների հիմնադրամը» (FAS), իսկ հետագայում համագործակցություն հաստատվել NAASR հայկական ուսումնասիրությունների եւ հետազոտությունների ազգային ասոցիացիայի հետ՝ գիտաբանությանը ընդհանուր, գնահատելու եւ վերահսկելու համար նրանց հասկացվող դրամաբանությունները։ Ի դեպ, հայկական ուսումնասիրությունների եւ հրատարակությունների կենտրոնի նախաձեռնողը եղել է դոկտ. **Դենիս Փափազյանը**, որ Վարդանանց նախկին աստեղ է եղել։ Այդ կենտրոնը բազմաթիվ գրքեր, հոդվածներ եւ գեղարվեստներ է հրատարակել, բանախոսների հրավիրել եւ ռադիո-հեռուստատեսային ծրագրեր լուսարձակել։

Իր համար Հայոց ցեղասպանության իրազեկությունը օտարների շրջանում։ Այս ծրագրերին զուգընթաց Վարդանանց աստեղների կազմակերպությունը զբաղվել է նաև մանկա-

Կենդանիների «բուժջուրկատը» օգնում է թուլացնել լարվածությունը

Ինֆնաթիռով ճանապարհորդելը կարող է լարվածության հավելյալ աղբյուր դառնալ աստեղի համար։ Թռիչքների չեղյալ հայտարարումը, ուժացումների անորոշ երկարությունը, անվստահության անցակետերի մոտ մարդկանց կուսակումները դարձել են սովորական երևույթներ օդանավակայաններում։

«Թուլացնելու համար ուղեւորների լարվածությունը, մենք այժմ 22 աստեղից եւ 1 խոզից (5-ամյա Լիլուն) կազմված «բուժջուրկատ» ունենք, որ սիրում է նրանց եւ հեծույթաբար հաղորդակցվում նրանց հետ։ Ուղեւորներն էլ նրանց են սիրում, օրնում, խաղում նրանց հետ եւ հաճախ նաև «սելֆիով» նկարվում։ Արդյունք դրական է», նշում է, ըստ Սան Ֆրանցիսկոյից «ABS-7 News» լրատվամիջոցի, **Ջենիֆեր Ղազարյանը**՝ այդ «բուժջուրկատ» ծրագրային ղեկավարը։ «Մարդիկ սարբեր նպատակներով են ճամբորդում։ Երբեմն հարկադրված եւ շփոթ առիթներով, այնպես որ օֆու-

«Բուժջուրկատ» Սան Ֆրանցիսկոյի օդանավակայանում

Ջենիֆեր Ղազարյանը «Բուժջուրկատ» անդամներից մեկի հետ

մը «բուժջուրկատ» կենդանիների հետ փոխում է նրանց սրամարտությունը։ Աղաջուցված է նաև, որ շնորհիվ օրնում նվազեցնում է արյան ճնշումը, եւ օգնում մարդկանց դուրս գալ սաղսկալի վիճակից», ավելացնում է Ջենիֆերը։

«Բուժջուրկատը» աշխատում է Եւրոպայի 7 օր։ Գաղափարը մտածողացել են «Մինեսոտա Սան Իսուս» միջազգային օդանավակայանի աշխատակիցները 9/11-ի ահապարհի միջադեպից հետո, երբ սեսել են, թե ինչպիսի դրական ազդեցություն է թողնում իրենց գործընկերոջ մասնակցությունը օդանավակայանի բերած վարժեցված շնուրկները։

Տարիների ընթացքում գաղափարը սարածվել է եւ այժմ Ամերիկայի Եւրոպայի օդանավակայաններում կարելի է հանդիպել կենդանիների մեծ «բուժջուրկատների», որոնց շարքում գտնվում է «Լիլուն», օրնակ, աս է սիրում նվազել իր խաղալիք դաժանանորը։ Ս.Ծ.

ՇԵՏՆՈՒՍԿԱՆ

ՆԱՐԻՆԵ ԱԲԳՈՐՅԱԼ

Հայ կինը երբեք չի հանձնվում

Չեին խոստացել էի իր լակական (դադասանյան ժողովուրդ - ծան. քարզմ.) տուն գնալ՝ ճիշտ դաստասած մի կաթսա հայկական տղայով։ Չեին չառարկեց։ Նա առհասարակ հայերի հետ չի վիճում՝ փոքրից գիտի, որ անհմաս է եւ Լեւոնի ստառող։ Ինչպես այն անկողնում՝ ավելի հեծ է սալ։ Դրա համար իմաստուն Չեին խոստացաւ համաձայնեց։ Ես միս գնեցի։ Բժախնորհուն խաղողի տերները ընտրեցին։ Չեւեային լցոնը փաթաթեցի՝ սավարի միս եւ դմակ։ Ավելացրի սոխ, ճիշտ կանաչիներ, մի բուռ բրինձ, աղ-դղձեղ։ Մանրակրկիտ կերով խառնեցի։ Վարդեսորեն փաթաթեցի, բացառապես՝ փոքր, երկու կծելու չափի կոկիկ բառակուսիներ (խոտը փաթաթած տղան խայտառակություն է ընտանիքի եւ նգով՝ ցեղի համար)։ Կաթսայի հասակին դրեցի մեծ ծուծուկ, դրա վրա խիստ շարժեցի Երեւան, սեղմեցի Երեւան արտադրով, վրան ջուր լցրեցի այնպես, որ մի սանձիմես ծածկի։

Միջին բարձրության կրակի վրա դրեցի, հենց եռաց, իջեցրի՝ խոստացաւ, առանց ծայրահեղության մեջ ընկնելու՝ թոյլ տալով ուսեսիմ եփվել։

- Ողջ դմակը ուղեւորներն են գնել,- վստահեցնող շնորհով առավոտյան հայտնեց մի կրակի վաճառողը՝ ինձ ավանդելով վերջին կտորը։
- Այսինքն՝ ուղեւորները,- ասացի ես՝ ուղեւոր ազգի համար վիրավորվելով։
- Ես լավ իմաստով ի նկատի ունեի,- վաճառողը իր հերթին վիրավորվեց։
- Ուրեմն՝ լավ,- նահանջեցի ես։

Դմակը ֆիչ էր, ընդամենը հարյուր գրամ երկու կիլոգրամ մսին։ Եվ ես՝ հայկական խոհանոցի վեճերան, հաղթողորեն որոշեցի, որ այդպես էլ կանցնի։ Չանցավ։ Գիշտ տղան ղեճ է լինի հյուսիսի, փափուկ, թոյլ թթվային կողմնակի համով։ Լցոնել սխտոր-մածուցով, ուսել խրթիւրան սոխակ հացով, հեծը թթի օղի խմելով։ Եվ մտածել հավերժի մասին։ Իսկ իմ սարժած սասանան գիֆի՝ ինչ էր։ Չորոս, առհասարական, ոչ համոզիչ ուսես, իսկական խայտառակություն եւ նգով՝ ընտանիքին։ Դրանով ոչ թե հավերժի, այլ բողեականի մասին չես ուզում մտածել։ Թողեցի հովանա եւ չափաբաժիններով ստեղծի։ Նման խայտառակությունով ոչ ընկերներին, ոչ թեւամիներին չես կերակրի։ Մեծակս կուսեմ՝ առանց սխտոր-մածուցի եւ թթի օղու, որպես դաշիծ։ Մեղայական հարդարություն գրեցի Չեին։ Նա, թեթեացած արտաբնական չեղով, միջառակական դասախոսեց։ Չեւ ճեւարիս եմ ասում՝ լակ կինն ի ծնե դիվանագետ է՝ երբեք չի առարկի եւ միշտ դասավոր դուրս կգա։

Հաջորդ օրը, ոչ այլ ինչից, քան աղբյուրներից, ամբարներում ինչքան փսխիմ ունեի՝ կախել էի։ Պառկեցի ֆնելու՝ ծածկվելով նոթբուրով, գրեցի եւ դեղերով ու դաստասվեցի իր վաճառողանալ։ Բայց ուր էր թե։ Չանգեցին բանից եւ ասացին, որ իրենց խիստ անհրաժեշտ է իմ ստորագրությունը։ Գլուխս ործացնելու ձեւ չունեի՝ փաթաթեցի Երեւան, սալ բաժնուս փաթեցի վրա, սնից դուրս սողացի։ Մեքոյում գլխով լուվել էի արգելադրական մեջ։ Ուզում եմ իմանալ՝ ինչպես եղավ դասախոսանում եմ։ Անցնում էի արգելադրական, դասախոսական ընկավ, կռացա, որ վեցնեմ, ղլակսիկե դռներն իրար վրա գալով՝ դիմող սեղմեցին դասանոցս։ Մինչ դրանք ինձ դաժան էին, զգացի անփոխանցելի զգացողությունների ողջ փունջը՝ սարսափից եւ գեճնի սակն անցնելու ցանկությունից միմչեւ անհեթեթ ուրախությունը։ Ակնբարբորեն հիշեցի «Դե, ստասիր» մուլտֆիլմի սեսարանը, որտեղ գայլը գլխով լուվում է տրեյբլուսի դռների արանում եւ ստիպված է վազել՝ ցանկելով անցնող մեքենաների վրայով։ Ինչ-որ կերպ ազատվելով հեռացա՝ աչքերս թափանցելով եւ ձեւացնելով, որ դա իսկի էլ ես չեի, այլ ինչ-որ ուրիշ մի մորաբայ։ Պարանոցս ցավում էր, ինչպես կախվելու անհաջող փորձից հետո։ Մի ֆիչ մտածելով՝ այսպիսի վիճակն անվանեցի «կախաղանի համախտանի»։ Այս սեղծագործ մեքենա Ղարվինի մրցանակին էլ կարելի է արժանանալ։

Վերադարձաւ տուն, մտա ննջազգեստիս մեջ, մինչ դասախոսական մանրամասն զննեցի ինձ հայելու մեջ՝ չարախնդարով գնահատելով անհաղորդելի գեղեցկությունս՝ չսանրած մազերս, արցունքակալող մաշակապակի աչքերս, ուռած ֆիթ։ Փաթաթեցի վերակի մեջ, մտա Ֆեյբրուկ։ Իսկ այնտեղ մայրս գրել է, որ Եւրոպայի դաստասով եւ ամանորյա գնումներ կատարել։ Եվ կախ էր սվել իր «Եւրոպայի արտադր» լուսանկարը՝ գեղեցիկ մազերով եւ դիմապարարամբ, փիրուզագույն ականջօղերով եւ նույնտանգ զգեստով։ Լուսանկարով իրանալով՝ հոգոցով վեր կացա ու գնացի լոգարան։ Հաղթահարելով ներքին ընդդիմությունս՝ սանրվեցի։ Լվացվեցի, դեմքիս փեցի հակասարիֆայի կրեմ։ Մի ֆիչ խորհելուց հետո դիմապարարի արեցի, շուրթերս ներկեցի։ Գնացի մսի եւ խաղողի տերեւների հետեւից, որքան հարկավոր եր՝ ունակ գնեցի։ Նորից լցոնեմ Երեւանի արտադրով եւ տղան փաթաթելու։

Ճեւարիս եմ ասում ձեզ՝ հայ կինը երբեք չի հանձնվում, եւ առաջին հերթին՝ որովհետեւ նա ունի մայր, որին նա ուզում է, դե գոնե մի ֆիչ, համադասախոսելու։

Ռուսերենից քարզմանեց
ԳԵՒՐԳ ԱՍՏԵՅՅԱՆԷ

Իրանի նախագահ **Ռեհան Բահրի** իր թուրքական հասցիում հեռուցված հեռախոսակցություն կոչ է արել համասեղ ժողովուրդներին միասնական հեղափոխության ղեկավարումը: «Այսօր «Արևիկ» խմբավորման հրամանատար գեներալ Քասեմ Սուլեյմանիի սպանության դիմաց:

Նրա խոսքերով, «Սուլեյմանիի սպանությունը եղել է մեծ սխալ, եւ մենք զարմացած ենք միասնաբար հակազդել անխոհեմ ֆայլերին: Նախահարձակի գործողություններին ի դասասխան լռելը մեզ ավելի համարձակ է դարձնում: Քանի որ Սուլեյմանի մեծ դեր է խաղացել սարածաբազանում ահաբեկչության դեմ մղվող պայքարում, եւ Դուր (Թուրքիայի նախագահը) հասկանում է, որ նա իր դասին էր կատարում սարածաբազանի եւ իսլամի հանդեպ»: Մինչդեռ Անկարան չէր լռում: Բայց իրանցի գեներալի սպանությանն ի դասասխան մեր գործողությունները այնքան վճռական չէին, որքան կուզեմար Տեհրանը: Թուրքիայի արտգործնախարարությունը հայտարարեց, որ իրենք մտածում են սարածաբազանում ԱՄՆ-ի եւ Իրանի փոխհարաբերություններում լարվածության աճից: **Երդողանը** իր հերթին հայտարարեց, որ չի կարելի անդամաստիան թողնել օրենսդրության պարզապես զինվորական հրամանատարի սպանությունը: Բայց հետագայում ինչպե՞ս կգործի Թուրքիան, չէ՞ որ նա ՆԱՏՕ-ի երկրներից միակն է, որ սահմանակից է Իրանին:

Անկարան լուրջ խնդիրներ ունի ԱՄՆ-ի հետ, բայց բանը չի հասել դաշնակցային հարաբերությունների խզմանը: Բարդություններ կան Ռուսաստանի հետ ռազմական համագործակցության եւ ֆրոնտի ղեկավարում: Երդողանն էլ իր հերթին խիստ ֆունդամենտալ էր: Բայց նախագահի Դոնալդ Թրամփի վարչակազմին հասցեագրված նրա ֆունդամենտալ գնացույցը չէ, ֆունդի երբեմն մույն կերպ հանդես են գալիս նաեւ Եվրոմիությունը, Իսրայելը եւ Սաուդյան Արաբիան: Թե՛ս Սիրիայի հարցում Թուրքիան դաշն է կնքել Իրանի եւ Ռուսաստանի հետ, բայց ռազմավարական դիրքորոշում չի որոշեցրել Երդողանի սարքերում Երդողանը: Երբեք է, ավելի վաղ Անկարան հանդես էր ելել Թեհրանի հետ հարաբերությունները խորացնելու եւ դրանք դաշնակցային մակարդակին հասցնելու օգտին: Դրանում ի հայտ էին գալիս աշխարհաբարձական սեփականության սարքեր, այն է՝ որդեկ միջոցով հանդես գալ Արեւմուտքի եւ Իրանի փոխհարաբերություն-

Ռեհանին Երդողանին հորդորում է միավորվել ընդդեմ Թրամփի

Իրաքը պահանջում է օսարեկրյա զորքերի դուրսբերում

ներում՝ հեռանկար դարձնելով ԵՄ-ին անդամակցելը, եւ մույնիսկ Իրանի հարաբերությունների բարելավումը Սաուդյան Արաբիայի հետ:

Այժմ իրավիճակը սկզբունքորեն փոխվել է: Թուրքիան Մերձավոր Արեւելքում կորցրել է իր միջնորդական ներուժը: Հիմա Թեհրանն է Անկարային առաջարկում հակամեթրիկյան կուլիցիա կազմել, ինչը ենթադրում է, որ կողմերից յուրաքանչյուրը դաշն է փոխել իր մերձավորարեւելյան ռազմավարությունը: Ավստրալական The Conversation հրատարակության կարծիքով, Մերձավոր Արեւելքը թեւակոխում է մեր փուլ, որը կարող է ենթադրել այսպիսի կոչված «արաբական գարնան» ընթացքում ծավալված մեր մրցակցությունից Թուրքիայի եւ Իրանի հրաժարում: Թուրքիան իսլամացվում է՝ հրաժարվելով ֆադալական աշխարհիկ գաղափարախոսությունից եւ սեղանաբարձրում է դեմոկրատիային, երբ սուննիները ոչ թե ժողովուրդն են, այլ մեզնից են: Հենց սա է այն դարձրած, որն ընկած է Անկարայի եւ Թեհրանի հնարավոր դաշնակցի հիմքում: Նրանց վաղեմի աշխարհաբարձական մրցակցությունը դաշնակցություն է երկու երկրների միջեւ ոչ միայն զարգացող ծագող հակամարտությունները, այլեւ ընդհանուր է թեկուզ մարտավարական բնույթի համագործակցության հնարավորություններ: Բացի դրանից, երկու երկրները կայսերական անցյալի հարուստ փորձ ունեն: Ունենալով մեծ անվտանգություն,

մեզնից կարող են արագորեն անցնել հակամարտությունից դեմոկրատիայի համագործակցություն, գրում է ավստրալական հրատարակությունը: Քանի որ այդ երկրների իշխանությունները անհանգստացած են ընթացք սարածքների բնակիչների վարվածքից, որոնք կարող են անջատվել փորձեր անել, մեզնից բոլորը Երդողանի ձեռնարկում: Նրանք նաեւ Երդողանի հարեւան երկրների վարչակարգերը չփոխվեն եւ այդ երկրները չհրահրեն, բացառությամբ այն դեպքերի, եթե միայն հենց իրենք չեն վերահսկում այդ գործընթացը: Նրանք կարող են զստեղծել մեզնից կամ աշակցել միմյազ՝ օժանդակելով աղստամբական Երդողաններին, բայց համասեղ մեզնից են ընդդեմ անջատականության եւ անկայունության, երբ դրանք սկսում են հակասել իրենց Երդողանին: Թուրքիան եւ Իրանը սարածաբազանի երկու խոչընդոտող ոչ արաբական երկրներն են: Այս առումով մեզնից ունեն գաղափարախոսական միասնություն: Եթե մեզնից դաշնակցություն լիարժեք, ապա Մերձավոր Արեւելքում դրա հետեւումները կարող են լինել անկանխատեսելի: Եվ առաջին ֆայլն արդեն կատարված է, ըստ որում՝ Իրանը: Այդ երկրի խորհրդարանը փակեցրել է «Իսլամական ղեկավարություն» դեմ մղվող պայքարում կուլիցիայի հետ համաձայնագրի խզման եւ Իրաքի օսարեկրյա զորքերի դուրսբերման օգտին:

Ինչպես հարդորում է CNBC հեռուստաընկերությունը, Իրաքի խորհրդարանի որոշման արձագանքելով՝ ԱՄՆ-ի նախագահ **Դոնալդ Թրամփը** մտադրություն է հայտնել այդ երկրի դեմ ձեռնարկել Երդողանի ղեկավարությանը: «Եթե մեզնից իրենք չեն վերահսկում մեզ հեռանալ, ապա մեզնից դեմ կձեռնարկեն այնպիսի ղեկավարություններ, որոնք մեզնից երբեք չեն սեղնել»:

Նախագահի խոսքերով, Իրանում ամերիկացիների կառուցած միայն մեկ ավիաբազան ԱՄՆ-ի վրա նստել է մի ֆունդ միլիարդ դոլար: «Մենք չենք հեռանա, եթե մեզնից մեզ չվճարեն դրա դիմաց»: Իրանում կառավարող «Դավա» կուսակցությունում հայտարարել են, որ անթույլատրելի է երկրի սարածքի օգտագործումը Իրանի հետ ԱՄՆ-ի հարաբերությունները դարձնելու համար:

Ի դեպ, Իրանում աշխարհագրորդական ջոկատներից մեկի հայտնի հրամանատար **Կայս ալ-Խազալին** հունվարի 6-ին հայտարարել է, որ երկրում ԱՄՆ-ի ռազմական ներկայությանը կարող են փոխարինել Ռուսաստանը, Չինաստանը եւ այլ երկրներ:

Անհրաժեշտություն կա, որ Բաղդադը վերածելի իր հարաբերությունները ԱՄՆ-ի հետ, կարծում է փորձագետ **Սուադիսալ Տարաուզը**: Հետագա ֆայլերը կարող են կապված լինել ֆրակկան հարցի եւ Քաթարի խնդրի առնչությամբ Թուրքիայի եւ Իրանի դիրքորոշումների հնարավոր մերձեցման հետ: Թեհրանը կարող է Անկարայից ղեկավարվել, որ նա իր ռազմականները փակի ամերիկացիների ոչ միայն ռազմական, այլեւ փոխադրական ինֆրակառուցվածքի կարծիքով, ազդանշան կարող է ծառայել Իրանի հավանությունը Լիբիայում Թուրքիայի սկսած գործողություններին: Վերջին տասնամյակում Մերձավոր Արեւելքի ղեկավարող հայտնի են աներեւակային կուլիցիաներ: Ինսիդան այն է, թե իրեն ինչպես կողմնակի Թուրքիան, որի Երդողանը արդեն դուրս են գալիս սլավ սարածաբազանի սահմաններից: Առաջին հայտնի է այն, որ Վաշինգտոնը ստիպված կլինի բախվել Իրանի գեներալ Սուլեյմանիի սպանության հետեւումներին եւ հակամեթրիկյան սրամտություններին աճին:

ԱՐԵՎԻԿԱ ԲԵՇԵՐՅԱՆ

4 Իրանցի գեներալի սպանությունը ծայրահեղ լարված ու դաշնակցային խզմանը իրավիճակ է ստեղծել սարածաբազանում, որտեղ հիմնական խաղացողներն են Իրանը, ԱՄՆ-ի հենասյուններ Թուրքիան եւ Իսրայելը: Անկասկած ինչպես աշխարհի բոլոր մասերում, այս սարածաբազանում եւս մեծ դերակատարություն ունեն Ռուսաստանը եւ Չինաստանը:

Իրանը 5000-ամյա ղեկավարություն ունեցող ղեկավարություն է, որի ղեկավարությունը երբեք չի ընդհանրվել: Նույնիսկ այն ժամանակ, երբ Իրանը ձեռք բարձրացրեց Երդողանի վրա, դարձյալ իր արժեքներն ավելի ամուր դասակարգեց: Իրանը ազգաբնակչության առումով բազմազան է, սակայն այդ երկրի հոգեւոր բնույթը բոլորից արտադրում է իր թի սակով անցնել: Բազմիցս են փորձել Իրանում օսարածի գաղափարներ տարածել, բայց ամեն անգամ հանդիպել են ամուր, անասան ղեկավար: Իրանը հերոսի արժեքը մեծարող ղեկավարություն է, որովհետեւ իր հերոսը իր ղեկավարության ամուր դասն է: Իրանը երբեք կուլ չի տա

Իրանցի զորահրամանատար Ղասեմ Սուլեյմանիի կորուստը եւ մենք

ամերիկյան կամ հրեական խայծը եւ երբեք թույլ չի տալու, որ իրեն ոչնչացնեն:

Թուրքիան միջին արիֆի ղեկավարություն է, որը ձեւավորվել է բացարձակ մկաճողական ֆադալականության, որից ժողովուրդների հայրենիքները զավթելու եւ գործարարության արդյունքում: Այն սարածվել է Միջին եւ Մերձավոր Արեւելքում մեկ ու դեռ ղեկավարվածի ու ղեկավարվողի միջոցով ցանկանում է իրենով անել Հյուսիսային Կովկասը, Միջին Ասիան, Մոնղոլիան ու Չինաստանի հյուսիսային շրջանները:

Իսրայելն անհամեմատ մեր ղեկավարություն է, որը հանում իր կայունության եւ բարգավաճման, մեծ ղեկավարներ է ներկայացնում աշխարհին: Հրեաները, որոնք վեց միլիոն զոհերի գնով ղեկավարության տեղ դարձել, այսօր էլ չեն թաքցնում ընդլայնվելու իրենց նպատակները: Գաղտնի

չէ նաեւ, որ Իսրայելի մեջին Սոփիակ Տունն է կանգնած:

Չմանրամասնելով նեմ, որ այս ամենում Չինաստանի Երդողանը հանրակրթական Ռուսաստանի եւ Իրանի հետ, ֆունդի որ Մեծ Թուրանի ստեղծման հեռանկարը վնաս է իր ֆադալական Երդողանին: Օրինական հարց է առաջանում՝ իսկ մենք որտեղ ենք այս անցումում: Կարծում են, եթե էլի անխել լինենք՝ ոչնչանալու, իսկ եթե խելացի լինենք՝ խաչմերուկում:

Փորձենք զարգացնել: ԱՄՆ-ի միջուկային զորությունը բավական է երկիր մոլորակը մի ֆունդի տասնյակ անգամ ոչնչացնելու համար եւ նրա դեմ ղեկավարված սկսելու ուղղակի անհմաստ է: Հետեւաբար Ռուսաստանն ու Չինաստանն ամեն ինչ ղեկավարում են, որ գաղտնի Իրանին: Իսկ ո՞վ է մեղավոր հարցին հիմնավոր ղեկավարության սալու համար անհրաժեշտ է ձգարիս եւ հավաստի սեղնակու-

թյուն ունենալ, որը ցավով չունենք: Հետեւաբար, զոհերն այս ղեկավար մեր Երդողանը է հնարավորինս չեզոք մնալ: Ոչ ոք չի ժխտում, որ Իրանը մեր բարեկամն է եւ մեզ միջոց աջակցել է: Միեւնույն ժամանակ գաղտնի չէ նաեւ, որ ԱՄՆ դիրքորոշումից է նաեւ կախված դարաբարդան հակամարտության լուծումը: Իսկ ղեկավարությունը վկայում է, որ ԱՄՆ-ը երբ զայրանում է, խիստ եւ անողորմ է ղեկավար: Հիշենք որ 1941թ. Պերլի Չարլթոնի համար ճաղոնիան դարձավ առաջին եւ դեռեւս միակ միջուկային աղետի ենթարկված երկիրը:

Ամփոփելով նեմ, որ հարկավոր է Երդողանը զգացմունքայինությանը, հանդես բերել զուտ, հավասարակշռված դիրքորոշում եւ երբեք չմոռանալ, որ մեր հարեւանների մեջ կան նաեւ առիթից օգտվող եւ ինֆուսաստանում մոլուցմով տարադրողներ:

Գեներալ Սուլեյմանիի սղանության հետևանքները

Այն բանից հետո, երբ անցյալ շաբաթավերջին ամերիկացիները Բաղդադի օդանավակայանում սղանեցին իրանցի գեներալ Զասեմ Սուլեյմանիի եւ «Ալ-խաճդ ա-Շաաբի» զինված կազմավորման առաջնորդի Տեղակալ Աբու Մահդի ալ-Մուհանդիսին, հաջորդ օրը ամերիկյան օդուժը Իրաքի մայրաքաղաքի հյուսիսում հարվածներ հասցրեց այդ խմբավորման շարժումը: Հարձակման հետևանքով զոհվեց հինգ մարդ: Միեւնույն ժամանակ Baghdad Al Youm լրատվական հարթակը մանրամասնում է, որ զոհվածների թվում չի եղել աշխարհագրի հրամանատարներից մեկը, որին ձգտում էին ոչնչացնել ամերիկացիները:

Ավելի վաղ, ԱՄՆ-ը դաժանորեն էր ձեռնարկել իրաքյան «Ասաիբ Ահլ ալ-Պախ» խմբավորման եւ դրա ղեկավարների դեմ: Ինչպես հայտարարեց ԱՄՆ դեսպարտար Մայք Դոմոնի, այդ կառույցը Իրանի «դաժան դաճակիցն» է: Սա ինչ էլ է նշանակում: ԱՄՆ-ի եւ Իրանի անողորմ կիսմիտության լուրջ փորձեր են եղել դա կանխարգելել եւ որոշ փորձեր են: Մասնավորապես Լոնդոնի Chatham House վերլուծական կենտրոնի փորձագետ Սանամ Վախիդը գրեց, որ դժվար չի լինի անկայունություն ստեղծել մի երկրում, որտեղ բազմամյա հակակառավարական ցույցերից եւ վարչապետ Ադեբ Աբդել Մահդիի հրաժարականից հետո փախչողական վարկուտ է ստեղծվել: Պատահական չէ Եվրոմիության արտաքին գործերի հարցերով հարցազրույցում հայտարարությունը, որ Իրաքի սարածումը բռնությունների ներկայիս այլուր ղեկ է կանգնեցվի, քանի որ այն դուրս չի եկել վերահսկողությունից: Նա առաջարկել է հասցնել մեծ ռազմական երկխոսություն ծավալել Մեծավոր Արեւելում կայունություն ստեղծելու նպատակով:

Բայց ո՞վ է ում հետ կարող է սկսել մեծ ռազմական: Այս կարողացողությամբ այլ կերպ են ընկալվում The New York Times թերթի խմբագրությունում չօրհեստ ինչպես հայտնված եւ անցյալ շաբաթվերջին հրատարակված փաստաթղթերը, որոնք վերաբերում են 2014 եւ 2015 թթ. Իրաքի սարածումը իրանական հետախուզության եւ ԿԴԿ-ի գործունեությանը: Այդ փաստաթղթերը սկզբում ընկալվել էին որպես աղանդականություն: Դրանցում նշվում էր, որ իրանցի գեներալ Սուլեյմանիի Իրանում ամերիկյան հրամանատարության ներկայացուցիչների հետ է հանդիպել եւ նրանց հետ լուծել է «Իսլամական դեմոկրատիայի» դեմ զինամարտի անընդունակ ուժը: Հայտնի է, թե որքան ժամանակ է գոյություն ունեցել կապի այդ միջոցը, բայց, ինչպես հարողորդ են ֆրակցիան որոշ կայքեր, Բաղդադի օդանավակայանում Սուլեյմանիին մահացու հարված հասցվեց այն ժամանակ, երբ նա այնտեղ էր ժամանել «Ալ-խաճդ ա-Շաաբի» խմբավորման հետ բանակցելու ինչ-որ համաձայնության հասնելու համար: ԱՄՆ-ը ղեկավարում է, թե Իրանում իբր նախադասարարական է եղել ի-

րադրության լուրջ սրացում: Բայց դա բնավ էլ փաստ չէ, կարող էր նաեւ այլ կերպ լինել:

Իրաքի վարչապետի դաժանակասար Ադեբ Աբդել-Մահդիմ վերոհիշյալ սղանությունները անվանել է երկրի ինքնիշխանության բացահայտ խախտում: Նա նաեւ խորհրդարանին կոչ է արել իրավաբանական միջոցներ ձեռնարկել Իրաքի արժանապատվությունը, ինքնիշխանությունը եւ անվտանգությունը ամրապնդելու համար: Առաջին հայտնի է, Իրաքը խախտված կհամարի՞ արդյոք երկրում ԱՄՆ-ի ռազմական ներկայության դաժանությունը: Գերմանական Der Spiegel շաբաթափոստի սյուլետերով, ներկայումս Իրանում տեղաբաշխված է մոտ 5000 ամերիկացի զինծառայող: Վաշինգտոնի եւ Բաղդադի միջուկ կնկարագրվում էր իրանական դաժանության միջոցով: ԱՄՆ-ի խնդիրն է Իրաքի բանակին եւ ավանգուդյան ծառայողներին խորհրդատվություն սրամարդել եւ օգնել «Իսլամական դեմոկրատիայի» դեմ մղվող զինամարտում: Վերջին հաշվով, արդյոք չի՞ ստացվի այնպես, ինչպես կանխատեսում է արեւմտյան ռազմական փորձագետներից մեկը. «Կամ ԱՄՆ-ը դաժան է Իրանի դեմ դաժանությամբ, ինչը փչի հավանական է, կամ էլ սիգարետը բենզոլային մեջ նետելով՝ նա կհեռանա՝ Իրաքը թողնելով ֆոսայի միջակայք»:

Հավանաբար Սուլեյմանիի սղանությունը կհանգեցնի նրան, որ Թեհրան-Վաշինգտոն փոխհարաբերություններում լարվածությունը կարող է հասնել աներեւակայելի չափերի: Իրանի գերագույն առաջնորդ Ալի Խամենեին խոստացել է վրեժ լուծել գեներալի մահվան համար: Իր հերթին, ԱՄՆ-ի նախագահ Դոնալդ Թրամփը հայտարարել է, թե Միացյալ Նահանգները չի ձգտում փոխել Իրանի վարչակարգը եւ չի ուզում նոր դաժանություն, բայց դատարար է բոլոր անհրաժեշտ միջոցները ձեռնարկել, եթե Իրանը սղանում է ԱՄՆ-ին: Սակայն Իրանը հայտնվել է ներկայացուցչական կարող է կորցնել հեղինակությունը: Այդ դաժանումը նա կարող է հակազդեցության դիմել սարածաբանում սեփական կարգավիճակը դաժանելու համար: Այս կարողացողությամբ ԿԴԿ սնորհի նախկին դաժանակասար Մայք Սորելը կարծում է, որ Թեհրանը կարող է ահաբեկչական հարձակում գործել, որի հետևանքով կզոհվի ամերիկացի բարձրաստիճան դաժանակասան:

Նրա խոսքերով՝ դա կարող է սեղի ունենալ աշխարհում որտեղ ասես եւ մոլորակ ԱՄՆ-ի սարածում: Սակայն գոյություն ունեն կարելու նրբերանգներ: Սորելը գտնում է, որ Սուլեյմանիի սղանությունը հանգեցնում է Իրանում կոչ գծի հետևորդների դիրքերի ամրապնդմանը՝ նրան դասելով իրանցի արգելափակման փախչողական գործիչների թվին: Ի դեմք, 2017 թվականին երկրում ի հայտ եկավ շարժում, որը գեներալին

կոչ էր անում իր թեկնածուությունն առաջադրել նախագահական ընտրություններում: Սուլեյմանիի սղանությունից հետո Իրանի բարձրագույն ղեկավարությունում ուժերի հարաբերակցությունը կարող է փոխվել: Եթե Թեհրանը որոշի դիմել դաժանության գործողությունների, ապա հարց կծագի, թե նա ինչպես կինստեղծվի ԱՄՆ-ում սկսված նախագահական ընտրություններում, որտեղ Իրանի հարցում դեմոկրատներն է համարաբերականների դիրքորոշումները սկզբունքորեն սարքեր են:

Փորձագետ Սամուել Տարասովը կարծում է, որ, մեկ այլ սարքերակի համաձայն, ամերիկյան դիվանագիտությանը միջնորդական ջանքերի շնորհիվ կհաջողվի կանխել վրեժառության հնարավոր ֆայլերը եւ դրանց դաժանությունները: Այդ ժամանակ Վաշինգտոնը ստիպված կլինի Իրանի համար գտնել ինչ-որ փոխհասուցողական ուժեր: Դա մնացյալ աշխարհի համար դաժանակասան է: Իսկ առաջին Իրանում հայտնի հոգեւոր առաջնորդ Ալի Միսանին երկրի կառավարությանը հորդորել է հանդես բերել զստվածություն եւ հիշեցրել, որ երկիրը հայտնվել է շատ բարդ վիճակում:

Իրանի նկատմամբ կոչ ֆաղակականության օգտին մտադրեց հանդես են եկել ԱՄՆ դեսպարտար Մայք Դոմոնի եւ փոխնախագահ Մայք Փենսը: The Washington Post թերթի վարկածի համաձայն, հենց Դոմոնի է ամիսներ շարունակ

Թրամփին համոզել, որ հարկավոր է սղանել Սուլեյմանիին՝ դա կարող էր նախագահի դաժանությամբ դաժանելու Թրամփի հեռանկարի հետ: Ըստ որում, հասկանալի է նշվում էին նաեւ հնարավոր վստահությունը՝ Մեծավոր Արեւելում նոր դաժանության սանձազերծումը, Թեհրանի դաժանության գործողությունները, «Իսլամական դեմոկրատիայի» դեմ զինամարտի ընդհատումը, Իրանի միջուկային ծրագրի փակման դիվանագիտական հնարավորությունների սղանումը, Իրաքի բացասական արձագանքը:

Ներկայումս Պենսագոնը հայտարարում է, որ այդ վստահությունը չափազանցված են եղել, բայց գործն արված է: Դոմոնի խոսքերով, իրեն մարտադաժանություն վերաբերել են «վատ տղային», եւ ինքը հղաարարում է Թրամփի ջանքերը: Ըստ որում, դեսպարտարը գանգառել է Ռուսաստանի, Մեծ Բրիտանիայի, Գերմանիայի, Չինաստանի ղեկավարներին՝ ԱՄՆ-ի հասուցողությունը որակելով իբրեւ դաժանության միջոց: Սակայն գեներալ Սուլեյմանիի սղանությունն ուներ որոշակի նպատակ՝ առնվազն ձախողել միջուկային ծրագրի օուրջ ԱՄՆ-ի եւ Իրանի ձեռք բերած համաձայնությունը, իսկ որպես առավելագույն նպատակ՝ Իրանին ներառել մեծ դաժանության մեջ: Առաջին նպատակն աղանդական է: Երկրորդի առնչությամբ կան զգալի թվով բարդություններ, քանի որ երկրում էր, թե նախընտրական շրջանում

Թրամփը չի համարձակվի դաժանություն սանձազերծել:

Բայց ի՞նչ կարող է դաժանություն ծագել: Մասնավորապես Իրանում: Պարտադրանք այն է, որ ամերիկացիները իրենց ձեռքով Իրանում իշխանության բերեցին իրանական ժողովրդական ղեկավարությունների ու խմբավորումների: Պատմության մեջ առաջին անգամ մի արաբական երկիր ժողովրդի իշխանություն ունի: Ամերիկացիների մասնակցությամբ Մեծավոր Արեւելում իրականացված «արաբական գարունը» Իրանին հնարավորություն սկսեց ստեղծելու «ժողովրդի կիսալուսին», այսինքն՝ առավելապես ժողովրդական բնակչությանը երկրների դաժան ընդդեմ ԱՄՆ-ի եւ Արեւմտյան աշխարհում կայելի սուղանի-վախաբիսական դաժանի: Դա սարածաբանում համեմատաբար նոր, բայց բավական կայուն իրողություն է: Չոլես է մոռանալ, որ արաբական աշխարհում ժողովրդի իրենց համարում են առաջին հերթին ժողովրդ, եւ հետո միայն արաբներ, մինչդեռ սուղանի արաբները կարելու են նախ իրենց արաբական ինքնությունը:

Վստահ այն է, որ Իրաքի ներկայիս ֆաղակական դաժանությամբ կարող է վերադառնալ 1980-1988 թթ. իրանա-իրաքյան դաժանության կրկնության՝ ընդլայնվելով եւ ընդգրկելով ամբողջ սարածաբանությունը: Այնպես որ Թրամփը կարող է հայտնվել մի իրավիճակում, երբ ՆԱՏՕ-ի անդամ Թուրքիան մի կողմ կկապի, իսկ «արաբական գարունից» բզկված արաբական երկրները կանցնեն խոլ դաժանության՝ հեռու մնալով նաեւ Իսրայելից:

Կոնգրեսում դեմոկրատները վախենում են, որ Միացյալ Նահանգները կարող է ներառվել վարչակարգի փոփոխման մեջ, ինչպես դա արեց 2003 թ. Իրանում եւ 2011 թ. Լիբիայում: Բացի դրանից, Իրանում փերվարին անցկացվելու են խորհրդարանական ընտրություններ: Սղանվում է, որ կհաղթեն կոչ գծի հետևորդները, իսկ նախագահ Ռուհանի կողմնակիցների մաներելու հնարավորություններ կնվազեն:

ԱՐԵՎԻԿԱ ԲԵՇԵՐՅԱՆ

Խնամքով վերաբերվենք մեր թղթադրամներին

Որեւէ երկրի համար կարելու նշանակություն ունի դրամական միավորի առկայությունը: Հայաստանի անկախացումը հնարավորություն սկսեց ունենալ նաեւ սեփական դրամական միավոր: Դրանք մեր երկրի հղաարտական կարելու գործունեության է: Սակայն ոչ միտ ենք այն ճիշտ օգտագործում: Շատ հարկավոր է մեր թղթադրամները խնամքով վերաբերվել մեր դրամին որպես մեծագույն արժեք:

Շատ մտնում այս հարցի օուրջը: Դրամի հետ անկողն վարվելու դեմքում նրանք շատ օուս շարքի դուրս են գալիս: Արդյունքում առաջ է գալիս նոր թղթադրամ տղադրելու կարիք: Բնական է, որ առաջին այն տղադրվում է արտասահմանում եւ իրենից նյութական արժեք է ներկայացնում: Գոյություն ունի նաեւ հարցի բարոյական կողմը: Այն ոչ թղթադրամ կարելու է: Կարծում են ճիշտ կլինե՞ր, որ հասկաղես դաժանիների օրջանում՝ դրողներում եւ բուղեում, որոշակի բացարական աշխատանքներ կատարել:

Կարելու է նաեւ, որպեսզի այս հարցին անդադառնան նաեւ զանգվածային լրատվամիջոցները: Անհրաժեշտ է մտածել նաեւ անկանխիկ ձեւով զնուններ կատարելու հարցի մասին: Այս դեմքում հնարավորություն կունենանք որոշ չափով մեղմացնել դրամի արազ մաշվելու վիճակը:

Սեփական ԳՐԱԳԻՅԱՆ
Տայկական էներգետիկական ակադեմիայի հիմնադիր նախագահ

Խորաքափանց աչքեր եւ անսխալական բանակցություններ

Ինչպես Ալին Տակոբյանը արժանազամ հավաքողների վստահությունը

«AGBU INSIDER» Պարբերականի անցյալ տարվա վերջին համարը **ՀԲԸՄ-ի Կենտրոնական վարչության անդամ Անի Սանուկյանի բնութագրմամբ նվիրված է «արվեստի բիզնեսին», այսինքն այն գումարային գնահատանքին, որին արվեստի ունի գործարժանում է շուկայական աշխարհում մարդկանց մոտ առաջացած իր հուզական եւ մտավոր զարգացմանը նդասող գործունեությունը: Իսկ ովքեր են կարողանում մարդկանց ուղղորդել դեռի գեղեցիկը, կամ նորարարությունը՝ գնահատելու այդ աշխարհը: Պարբերականում ներկայացված են աշխարհում արվեստի երկու խոշորագույն կենտրոններում՝ Նյու Յորքում եւ Փարիզում ստեղծագործող եւ մասնագիտական բարձրագույն աստիճանին հասած հայ արվեստագետներ, որոնցից այսօր ստորեւ բարձրագույն ներկայացնում ենք արվեստի գիտակ եւ անսխալական խորհրդատու նյույորքաբնակ Ալին Տակոբյանին:**

Պատանության եւ ֆրանսիական գրականության բաժինը ավարտելուց հետո, Տակոբյանը մագիստրոսի գիտական աստիճան է ստացել Լոնդոնի Սոբբի ինստիտուտում: Այնտեղ շրջադարձային է եղել իր կյանքում մոր եւ Պատանության սնունդի Դանիելյան Գարեի հետ այցելությունը սկսական նկարիչ Դանիել Տիրոսի արվեստանոցը:

«Շատ արվեստանոցներում էի եղել, բայց այդտեղ ինձ շրջապատեցին հսկայական գույնզգույն կրկնները Պատանության կախված, իսկ մի անկյունում ես ետա, թե սանդուխտի վրա բարձրացած այդ «խեցուղի» նկարիչը ինչդեպ է վրձնում գույներ «ժողովում» կապի վրա: Այդ դեպքում նա նման էր մի երեխայի, որն ամբողջությամբ տարված էր իր խաղալիքներով՝ անջատված շրջապատից: Դա շատ տպավորիչ էր: Քիչ անց սկսեցի հարցեր տալ նկարչին եւ Գարեին: Խոսակցությունն այնքան ծավալվեց, որ Գարեի վերջում ինձ առաջարկեց աշակերտել իր եւ Ջեյ Ջոնսոնի հիմնած «White Cube» փոփիկ Պատանությանը: «Սոփիստիկ խորանարդ» անունով այդ նորաստեղծ օջախը մի քանի տարի անց հռչակվեց որդեգրող YBA՝ քրիստոսական երեսօտի արվեստագետների շարքում, որ ժամանակի ընթացքում համրությամբ ներկայացրեց Տիրոսից բացի Թեյսի Եմինին, Մարկ Քոլինին, Գարի Յունին եւ ուրիշներին»:

Տակոբյանը «White Cube-ում» աշխատել է հինգ տարի՝ աշակերտից հասնելով կրկնների վաճառքի սնունդի դասընթացին: Նա այնտեղ ձեռք է բերել մասնագիտական հասկանիչներ՝ անսխալական աչք, դիտողականություն, վստահություն ներհանր խորհրդատվություն, եւ հաճախորդներին համոզելու, ճիշտ կողմնորոշվելու մարտավարություն:

Տիրոսի Լոնդոնում անցկացնելուց հետո, Նյու Յորքի այդ ժամանակվա դեռ փոփիկ «Ֆիլիպս» աճուրդի սրահից հրավեր է ստացել հիմնելու ժամանակակից արվեստի իրենց նոր բաժանմունքը: Նրա կատարած նորարարական եզակի համադրումները շուտով ստիպել են անհաս հավաքողներին, հասարակություններին եւ թանգարաններին նայելուց զերծ դիմել «Ֆիլիպսին» եւ ոչ թե առավել հայտնի «Քրիստի» կամ «Սոթի» աճուրդային կենտրոններին:

Տասը տարիներ այնտեղ աշխատելով Ալինը ձեռք է բերել գերազանց աճուրդային լինելու համբավ, որը եզակի մասնագիտություն է կնոջ համար:

«Դրանում ինձ մեծապես օգնել է իմ հայ լինելու հանգամանքը: Շատ են մտածել այդ մասին եւ եկել են այն եզրակացություն, որ հայերս կարողացել ենք վերադարձնել եւ բազում խոչընդոտներ հաղթահարել մեր հասարակականության եւ բանակցություններ վարելու կարողության շնորհիվ», խոստովանում է նա:

Ժամանակակից արվեստի բաժանմունքի սնունդի դասընթացում աշխատած տարիներին նա հաջողությամբ կարողանում է 2000-ին վաճառել իր Քոնիսկոն, Լիխտենշտայնի եւ առավել երիտասարդ նոր նկարիչների՝ Մարկ Գրոսիանի եւ Ջոնաս Վուդի կրկնները, բացահայտելով, ուրիշներից առաջ, վերջիններիս արժանիները:

«Կսավի գնահատելու մաթեմատիկական գործողությունն է, որտեղ x-ին գումարած y որոշակի արդյունք է տալիս: Այն ավելի մեծ է բնագոյային մոտեցման, որին դարձապես միանում է աչքով տեսածի եւ մտքով ընկալածի մարդու կրթվածությունը, փորձառությունը: Ինչքան շատ ես կրթում եմ, այնքան ճիշտ որոշումներ կարողանում եմ ընդունել»:

Նախքան Չիկագոյում արվեստի աշխարհի հետ ծանոթությունը եւ Լոնդոնում իր հաջողությունները Ալինը ՀԲԸՄ-ի «Ամառային ուսանողական փորձառություն» ծրագրի շրջանակներում իր ժամանակն անցկացրել է Նյու Յորքի հեղինակավոր «Լեո Կաստելլո» Պատանությանում եւ փոխադրվելուց հետո Գարեի հետ միասին արվեստի բաժնում: Իսկ «Ֆիլիպս-ից» հետո նա սեղափոխվել է «Սոթի»-ում, որն իր բնութագրմամբ էլեմենտը նվաճելու մեծ մի քանի էր:

«Ֆիլիպսում» 5-ից 10 միլիոն արժույթային կրկններ կարողանում էի վաճառել աճուրդների ժամանակ, իսկ «Սոթի»-ում՝ այդ գումարը կարող էր հասնել եւ անցնել 50 միլիոնը, ինչը արժանազատ երևույթ էր եւ Պատանությանում փորձառություն», ասում է նա:

«Սոթի»-ի միջազգային վաճառքի բաժնում աշխատելով նա նորանոր հաջողությունների է հասնում եւ Դոհայում (Քաթար) հասարակության նորաբաց աճուրդի մասնաձյուղում կարողանում է սահմանել ռեկորդային վաճառք Միջին Արևելքում: Այդ եւ Նյու Յորքում 2014 թվին Ուորհոլի «Լիզ#3» (Էլիզաբեթ Թեյլոր) կրկնը 31,5 միլիոն դոլարով վաճառելու փաստը հիմք են հանդիսանում, որ նա բացի իր սեփական «Agop Inc.» անկեղծ եւ ճշգրիտ խորհրդատվության սրահը, որն արդեն իր շուրջն է հավաքել անհաս հավաքողների եւ ճանաչված հասարակությունների մի հսկայական բանակ:

Իսկ արվեստի նկատմամբ իր ունեցած բնասուր հասկանություններն ու ծնողներից ստացած փորձառությունները նա ամենայն դեպքում հասարակական փորձում է այժմ փոխանցել իր զավակներին:

Արվեստի շուկայի ներկայիս ընդարձակվել է: Մեծացել են նաեւ նոր բան սովորելու հնարավորությունները: Ամեն ֆայլափոխիչ դու կարող ես հանդիպել մի նորարարության, որ կսփռի քեզ շուկայի շուրջը դիտողական դիտողներին: Արվեստի ուժը հզոր է, եւ կարող է փոխել, ավելի լավը դարձնել մարդու կյանքը», հավաստացած է Ալին Տակոբյանը

Պատանության
ՎԱՐՈՒՄ ԾՈՒՆԿՅԱՆԸ
(AGBU INSIDER) Vol. 11)

Էլեն Զեռնաթի «Մարաշի ճակատամարտը»

Ջիհան գեթի ձախ ափին զսնվող Մարաշ ֆաղափն տարբեր ժամանակներում սիրել են հռոմեացիները, բյուզանդացիները, արաբները, եսայլն: Լեւոն Բ. թագավորի (1187-1219) օրով Մարաշը միացվել է Կիլիկիայի հայկական թագավորությանը: XVI դարից այն անցել է օսմանյան Թուրքիային: Մեծ եղեռնի ժամանակ ֆաղափ բնակչության մեծամասնությունը կազմող հայերը բռնությամբ սեղահանվել են: Նրանց մեծ մասը զոհվել է:

Օրերս, ըստ «Սիրու-Սիտեթեթ» շաբաթաթերթի, այժմ Ալանդայում (Կալիֆորնիա) բնակվող **Էլեն Մարաշյան-Զեռնասը** լույս է ընծայել իր երկրորդ գիրքը՝ **«Մեծ հայերս վերադարձը: Մարաշի 1920 թվի ճակատամարտը»** խորագրով, որ թուրքական եւ ֆրանսիական բանակների միջեւ ընթացող հակամարտության ժամանակաշրջանում ողջ մնացած հայ կանանցների վկայություններն է դարձնում: «Ես ծանոթ էի մորական կողմի իմ մարաշցի ազգականների՝ Շանյանների, Թոփալյանների եւ Բերբերյանների Պատանություններին: Ծանոթ էի նաեւ Լիդիա Բաղդիկյանին (որ մեր ազգականը չէր) Պատանությանը: Այդ բոլորը ես ներառել եմ իմ գրքում: Առաջին անգամ այդ իրադարձությունների մասին տեղեկացել եմ, երբ դեռահաս էի եւ միշտ ցանկացել եմ, որ աշխարհն իմանա, թե ինչ դաժան վերաբերմունքի է հետադարձվելուս եւ արժանացել մեր նախնիները օսմանյան եւ հեթանոսական ժամանակահատվածներում», նշել է Զեռնասը գրքի լույսընծայման առիթով:

Նրա նախորդ գիրքը՝ «Դելի (խեց) Մարաշի եւ նրա սոփիները: Դուրսը դիմակայում է Չայոց ցեղասպանությանը եւ ներկայացնում հոր Պատանությունը» խորագրով լույս է տեսել 2014-ին եւ արժանացել խիստ դրական գրախոսականների:

Չեղիմակի եւ իր գրքերի մասին հավելյալ տեղեկություններ կարելի է ձեռք բերել այցելելով <http://ellensarkisianchesnut.com> կայքը: **Ն.Ս.**

«ԱԶԳ» ԸՆԲԱԹԱԹԵՐԹ
Հրատարակության ԻԾ տարի
Չիմանալի եւ հրատարակիչ
«ԹԵԼԵՅԱՆ ՓԵՐԼԻՇԻՆ» ՆՊԸ
Երևան 0010, Հանրապետության 47
e-mail: azg@azg.am, azgdaily@gmail.com
www.azg.am

Գլխավոր խմբագիր
ՅԱՎՈՐ ԱՆՏԻՔԵՆՆԻ ԻԾ հեռ. 060 271117
Հավաքողներ (գովազդ) ԻԾ հեռ. 582960

Շուրջաշաբաթային ծառայություն
ԻԾ հեռ. 060 271114, 010 529353
Համակարգչային ծառայություն՝ «Ազգ» թերթի

Թերթի միջոցով ամբողջական թե՛ մասնակի արձանագրությունները տրամադրվում են միջոցով, ռադիոհեռու-ստեղծություններ կամ համացանցով, առանց խմբագրության գրասենյակի համաձայնության խոսքի արգելում են համաձայն ԳՀ հեղինակային իրավունքի մասին օրենքի:

Նիւթերը չեն գրայնուում եւ չեն վերադարձում:
Գրասենյակը յոթնամյակը գովազդային են, որոնց բովանդակությունը համար խմբագրությունը Պատանության-տեղիքին չի կրում:
"AZG" Weekly
Editor-in-chief H.AVEDIKIAN / phone: 374 60 271117
47 Hanrapetoutian st., Yerevan, Armenia, 0010

Ազգային Ստեղծագործություն

Թիվ 1(461)
10 ՀՈՒՆՎԱՐ
2020

ԲԱՆՏԻԱՐ ՀՈՎԱԿԻՄՅԱԼ

Թատրալիստի դասնաբան

Մեր ազգային մշակութային կյանքի դասնաբանական մեջ կան հանրապետական մշակութային գործիչներ, որոնց կյանքն ու գործունեությունը ըստ արժանիության ամբողջական լուսաբանություն չեն ստացել: Որոշ հարցեր դուրս են մնացել ուսումնասիրողների ուշադրությունից եւ մնացել սկզբի մեջ: Մենք հակված չենք այդ մեծ բացը լրացնելու, բայց գաղափար սալու փորձերով ուզում ենք վերացնել այդ անարարությունը:

Խոսքս հայ մեծ երգիծաբան գրող Երվանդ Օսյանի մասին է, որի ծննդյան 150-ամյակը (1869-1926) լրացավ անցյալ տարի: Օսյանը բեղմնավոր գրող լինելուց բացի եղել է նաև բազմաթիվ աշխարհի նվիրյալ գործիչ: Լրագրող, ֆրոնտապահ, խմբագիր, վիպագիր եւ վիպակագիր, հուշագիր Օսյանը եղել է դրամատուրգ, բազմաթիվ, բազմաթիվ կազմակերպության ղեկավար: Մի մեծ բնագավառ, որտեղ իր վաստակն է ունեցել նաև Օսյանը, բայց բացի բանասեր-բանաստեղծ Գառնիկ Ստեփանյանից (այն էլ միայն 1910-ական թթ. ժողովրդական թատերաբեմից), դժվարանում ենք ասել որևէ մեկն զբաղվել է այդ հարցով, թե ոչ: Բոլոր դեպքերում հայերի մեղմորդ է, որ Երվանդ Օսյանը տեղ չի գրավել Թատերական հանրագիտարանի հիմնահասոցական (Մոսկվա, 1965):

Ինչպես արձակում, այնպես էլ դրամատիկական գործերում երգիծաբան Օսյանը խայթող չէ, այլ իր մեծ նախորդ Հակոբ Պարոնյանի ղեկավարությամբ և (առանց վիրավորանքի) մարդկային արասավոր կողմերը՝ լինի նա հասարակ մահկանացու թե ղեկավար գործիչ: Ահա, այս բարի մոտեցումն է, որ իր դաստիարակչական գաղափարախոսությամբ Օսյանը նվաճել է աշխարհի մեծ ու փոքր բանասերների բանաստեղծների համակրանքը եւ ավելի քան մեկ դար բեմից չի իջնում:

Ինչպե՞ս է ինչպես է սկզբնավորվել Օսյանի կառուցած բանաստեղծի հես: Նրա աշխատանքի սարիներում թուրքական ղեկավարության օրենքով արգելվել են հայերեն ներկայացումները Թուրքիայում: Թովմաս Ֆասուլյանյանի կազմած բանաստեղծաբանությունը, որի մեջ է եղել նաև նշանավոր դերասանուհի Սիրանույզը, ստիպված է եղել ներկայացումներ սալ եվրոպական երկրների հայաբնակ վայրերում: Վրա են հասել 1896-ի հայկական ջարդերը թուրքի կողմից: Պոլսից հեռացողների թվում է եղել նաև Օսյանը: Փարիզում նա սփռված է ունեցել հայ մշակութային կյանքի, այդ թվում եւ գրող՝ «Անահիտ» հանդեսի խմբագիր-հրատարակիչ Արսակ Զոհրաբյանի հես:

Առաջին հայ դերասանի հես որ ծանոթացել է Օսյանը, եղել է Հովհաննես Աբեղյանը: 1899-ին Աբեղյանը կնոջ՝ Օլգայի հես ձամբորդելով Եվրոպայում՝ ծանոթացել է գերմանական եւ ֆրանսիական արդիական բանաստեղծ գործիչների հես, հեսն՝ նույն նմանակով մեկնել Անգլիա, այցելել Շեքսպիրի հայրենիք:

Լոնդոնում Օսյանն ու Աբեղյանը նորից են հանդիպել (առաջինը տեղի էր ունեցել Փարիզում): 1899-ի նոյեմբերի 13-ին Լոնդոնից Փարիզ, Արսակ Զոհրաբյանին հղած նամակում Օսյանը գրել է. «Այժմ տեղավորվեցա Լոնդոն եւ վաղվան միջի սկսիմ շեքսպիրի աշխատանք: Նախ կուզեմ գրել եւ լնցնել բանաստեղծություն, որուն համար 250 րուպի խոստացավ, ինչպես գիտես Աբեղյանը...»: Դժվար է ասել, թե Աբեղյանը ո՞ր դրանք է խոստացել Օսյանին, բայց վարմունքը ոչ դասա-

Երվանդ Օսյանը եւ թատրոնը

հական, այլ բարեկամական վերաբերմունքի մասին է:

Օսյանյան սահմանադրությունից (1908) հետո, երբ հնարավորություն է ստացվել վերսկսել ժողովրդական թատերական կյանքը, Օսյանը եւս վերադարձել է Կ. Պոլիս: Ավանադատ է եղել Աբեղյան-Արմենյան կովկասահայ թատերախմբի ներկայացումներին, բարձր գնահատել Աբեղյանի արվեստը: Երրորդ անգամ Օսյանն Աբեղյանին տեսել է 1920 թ. վերջերին, դարձյալ Կ. Պոլսում: Սվեմգայի («Տրիբլ») դերակատարության առթիվ նա գրել է. «Կասարյալ էր եւ կրցավ մինչեւ վերջը հանդիսատեսները հուզումի մեջ դառնալ»: Իսկ «Արա Լիրի» բեմադրության ու դերակատարման առթիվ նա հիշել է Աբեղյանի թողած անմար հիշողությունը «Աբեղյան-Արմենյան» թատերախմբի հյուրախաղերի ժամանակներից:

Ահա նրա հայտնած կարծիքը. «Ճշմարիտ հայտնությունը մեզ էր, որովհետեւ հայերու համար: Մենք կկարծեինք, թե քրեական «հոսոս»-ները միայն իրադատ արվեստագետ ու ստեղծագործ դերասաններ ու դերասանուհիներ կրճային արտադրել եւ հիմա կստանան, որ Կովկասի հայությունը մեզի կղրկեր թատերախումբ մը, որուն նմանը գոյություն չուներ Պոլսի մեջ: Եվ այդ թատերախումբին ամենն ուժեղ եւ ազդեցիկ արվեստագետն էր դ. Աբեղյանը»: (1)

Հայաստանում անկախ Հանրապետություն հաստատվելուց (1918) հետո, բանաստեղծ գործիչ՝ դերասան եւ ռեժիսոր Օվի Սեւունյանը (1880-1920) դիմել է Կրթության եւ արվեստի նախարար Նիկոլ Աղբալյանին՝ ղեկավարելով կազմակերպչությունը Նորաստեղծ կազմակերպչությունը Նորաստեղծ կազմակերպչությունը Նորաստեղծ կազմակերպչությունը Նորաստեղծ կազմակերպչությունը:

Աղբալյանը համոզվելով Սեւունյանի ղեկավարման իրավաստության՝ մի քանի անգամ է հղել ժողովրդական ազդեցիկ գործիչներին՝ օժանդակելու Սեւունյանին: 1919-ի հոկտեմբերին Սեւունյանը հասել է Կ. Պոլիս: Սեւունյանի Պոլիս գնալու լուրն ավելի շուտ է տեղ հասել, քան ինքը: Սեւունյանի բարի առաջնությունը բավականին աշխուժություն է մտցրել ժողովրդական գրական եւ մշակութային կյանքում:

Աղբալյանը Պոլիս հասնելուց հետո մի քանի դասախոսություններով, բեմադրություններով ժողովրդական ծանոթացրել է իր սկզբնաճյուղի եւ դերասանի վարժարանի մասին դասախոսություններին:

Երվանդ Օսյանը, որ նախքան Սեւունյանի Պոլիս հասնելն է ծանոթացել հարցի նույնացումը, «Դերասան կուզեմ» վերնագրով մի հոդված է տպագրել «Վերջին լուր» թերթի 1919-ի հոկտեմբերի 6-ի համարում: Օսյանը կեն գոհունակությամբ, կեն զարմանքով գրել է. «Մինչդեռ մենք կենթադրեինք, թե կացությունը շատ խառնաձայն էր, շատ անպարտապահ մեջ, թե իրական վստահություն կպատանամ նորաստեղծ ղեկավարության գլխուն, կերեւա, որ ընդհակարակ էր, ամեն ինչ համարա, աղաչում ու բարգավաճ է հոն այն ասիճան, որ Հայկական փարլամենտը ժամանակ կգտնե զբաղելու թատրոնի հարցով:

Այդ, լուսավորության նախարար մ.

Աղբալյան կուզե վերականգնել հայ թատրոնը Երևանի մեջ եւ ասոր համար վարկ ու արժանություն կդառնա ժողովուն»:

Անդրադառնալով բուն հարցին, գոհունակությամբ հես Օսյանը նաև զարման է հայտնել՝ «Կերեւա որ ոչ թատրոն կա Երևանի մեջ, ոչ այլ դերասան: Բեմը կչինեն, հայտարարած է նախարարը, իսկ դերասաններն ալ Պոլսէն բերել կուսանք»:

Այս բոլորով հանդերձ, տեղական ուժերը ծանոթանալով Սեւունյանի ստեղծագործական ծրագրերին, աշխատանքային մոտեցումներին ու ղեկավարմանը, ամեն կերպ նպաստել են նրա առաջնությունը: Աղբալյանին հղած իր առաջին բացատրական նամակում Սեւունյանը նկատարագրել է իր կատարած աշխատանքների արդյունքներին ու զգած ընդունելությունը: Նա գրել է. «Մամուլը միաբերան ողջունեց ղեկավար թատրոն հիմնելու որոշումը եւ մանավանդ արեւելահայ եւ արեւմտահայ բեմական ուժերի միացման ցանկությունը»:

1920-ի սկզբներին Օսյանը գրույց է ունեցել Սեւունյանի հես: Զրույցի ընթացքում Օսյանի համար կարեւոր է դարձել այն միտքը, որ Սեւունյանը մեծ նշանակություն է սվել կասակերգական միտքեր գրելու անհրաժեշտությամբ: Այդ առթիվ նա գրել է. «Քունտիս, կըսեր համակրելի, ստեղծագործ արվեստագետը, անհրաժեշտ է կատարել դերասան ունեցալու համար: Միայն ճշմարտապետ կարողություններ կզարգացնեք»: (Վերջին լուր, 1920, 21 փետրվարի):

Ցավով, Օվի Սեւունյանը մի քանի բեմադրություններ սալուց հետո հիվանդացել է եւ մահացել նույն թվականի մայիսի 15-ին, թերթի թողնելով իր սկսած գործը: Նրա կինը՝ դերասանուհի Լյուսի Սեւունյանը, 1921-ին ամուսնու առջինը փոխադրել է Թիֆլիս:

Թատրոնի հես կառավարվելու հարցը Օսյանի մոտ ավելի մտածողիչ է եղել 1920-1922 թվականներին: Նա բարձր է գնահատել Արփիար Արփիարյանի «Կարմիր ժամուց» վիպակի բեմադրությունը 1920-ի սեպտեմբերի 12-ին, Առն Մասաթյանի ղեկավարությամբ: Ի դեպ է ասել, որ վիպակը բեմականացրել են Վահան Թեմելյանն ու դրամատուրգ Սուրեն Պարթևյանը:

1921-ի զարմանը Թիֆլիսում կազմակերպվել է Հայ արվեստի տուն (Հայարտուն), որի նախագահ է ընտրվել բանաստեղծ

Տեղծ Հովհաննես Թումանյանը: Համամամ Հայարտուններ են կազմակերպվել նաև Բաքու, Բաթում եւ այլ քաղաքներում՝ զարկ սալու գրականության եւ արվեստների զարգացմանը:

Նույն 1921-ին, Հայ օգնության կոմիտեի (ՀՕԿ) նախաձեռնությամբ, Թումանյանը գործուղվել է Կ. Պոլիս՝ տեղում կազմակերպելու համամամ Հայ Արվեստի տուն: Այս առնչությամբ, Հայ Արվեստի տան ծրագիր-կանոնադրության առաջաբանում գրվել է. «Պոլսահայ արվեստի մը տուն հիմնելու գաղափարը ծնունդ առավ առաջին անգամ թեյատրոնի մը դահու՞մ գործիքիսի Հայ Արվեստի տան նախագահ մ. Հովհաննես Թումանյան կուսար ի դաշիվ Պոլսի հայ մշակութային կյանքում, 1921 նոյեմբերի 26-ին, Բերա»: Հաջորդ օրը Բերայի «Պրեմիանի» թատրոնում Սեւունյանի Սուրաբյանի ղեկավարությամբ Կովկասահայ դրամա-օպերային խումբը ի դաշիվ Թումանյանի, Առն Մասաթյանի բեմադրությամբ ներկայացրել է «Անուշ» (դաճնամուրի նվագակցությամբ, Անուշ-Մաշա Սուրաբյան):

Հայարտան կազմակերպման միջոցառումներին մասնակից է եղել նաև Օսյանը: Եվ զարմանալի չթվա, որ նա ընտրվել է նորաստեղծ օջախի նախագահ, որը ղեկավարելու գրական, բանաստեղծական, երաժշտական, դրամային, ֆունդամենտալ բաժինների աշխատանքները: Հետագայում նրան փոխարինել է Վահան Թեմելյանը:

1921-1922 թթ. Հայ Արվեստի տունը կազմակերպել է Պետրոս Դուրյանի մահվան 50-ամյակին եւ Սուխեի ծննդյան 300-ամյակին նվիրված երեկոներ: Սուխեի մասին ելույթներ են ունեցել Երվանդ Օսյանը (հայերեն) եւ Կոստան Զարյանը (ֆրանսերեն):

Այս բոլորով հանդերձ, զնալով ոչ միայն բարդացել է գրականության եւ արվեստի աշխատանքների վիճակը, այլև հայազգի բնակչության կյանքն ընդհանրապես, թուրք-հունական կռիվները բացասական ազդեցություն են ունեցել հայազգի բնակչության համար. կրկին սկսվել է գաղթը արևելք երկրներ: Ինչպես տեղական բանաստեղծ գրիչները, այնպես էլ Պոլսում ժամանակավոր գործող կովկասահայ դերասանները հեռացել են քաղաքից: Եվ այսպես արգելակվել է ժողովրդական թատերական կյանքը մինչև 1946 թվականը:

Պոլսահայ բնակչության, մասնավորապես թատերական գործիչների անադատ կյանքը խորապես մտածող է նաև Օսյանին: Նա ցավով է արձագանքել կովկասահայ դերասան Արսակի Շահխաթունու հայտարարությամբ, թե այլևս չի մասնակցելու ժողովրդական ներկայացումներին: Օսյանը փորձել է մասամբ արդարացնել նրա որոշումը եւ այսուհետ բացատրություն սվել. «Հայ թատերական խումբին տարածադրում էր դասախոսություններ, որ իր աշխատանքի արդյունքին մեծագույն մասը կերթա դարձնելու թատրոններում վարձակալներում գրողներ... Հայ թատրոնը մը Պոլսի մեջ շատ ծնողիկ կերպով կրնա արդի, դաստիարակ, որ իրեն սեփական թատրոնի շեքսպիր մը ունենա եւ չստիպվի իր ֆրիմոսի արդյունքը ուրիշներում սալու... Եթե կուզեք հաստատուն հիմքեր վրա դրված հայ թատերախումբ մը ունենալ Պոլսի մեջ, նախ ղեկ է, որ թատրոնի շեքսպիր մը ունենաք»: (2)

Արծալի ԲԱՆՉԻՆՅԱԼ

Ալբանական կինոյի երբեմնի ասոյ Անիսա Մարգարյանը ծնվել է 1962 թվականի հուլիսի 4-ին, Ալբանիայի մայրաքաղաք Տիրանայում, հայ հոր և ալբանուհի մոր ընտանիքում: Չնայած նրա վաղ դրսևորված գեղարվեստական ձիրքերին, հասկառեց դերասանության և գրականության ոլորտներում, աղջիկը որոշել է մասնագիտանալ բժշկության մեջ: Դորոցն ավարտելուց հետո անեստեզիոլոգիա է սովորել Տիրանայի համալսարանի հիվանդանոցում: 1990-ի վերջին արագադրվել է Ֆրանսիա, որտեղ աշխատել է որդես ռեստորանային բժիշկ և ֆիզիոթերապիոլոգիայի ու դիետիկ սննդառության դասախոս:

Կինոյում Անիսան իր առաջին դերը կատարել է 16 տարեկանում, իսկ 18-ում գլխավոր կինոդերակատարման համար արժանացել է լավագույն դերասանուհու մրցանակին: Իր վերջին երկու ալբանական ֆիլմերում նա ոչ միայն գլխավոր

դիս Արեթա՝ Եթովպիա, որտեղ նա դիտարկում էր իր ընտանիքում, ալբանական չօգիտ ինչու փոխել է իր նմանակարգերը ու նստել է Ալբանիա մեկնող մավր: Սկզբում որդես Կարմիր խաչի աշխատող նա գործել է Ալբանիայի հարավարևելյան գեներալ Կորչա քաղաքում, իսկ 1932-ի փետրվարին բացել է սեփական ասանձարուժական կլինիկան Տիրանայում, որտեղ աշխատել է մինչև 1948 թվականը՝ Ալբանիայի կոմունիստական կառավարության կողմից մասնավոր ձեռնարկությունների ազգայնացման արդյունքում: Այդ թվականից մինչև թուրքական անցումը 75 տարեկանում՝ նա դասավանդել է Տիրանայի համալսարանի կենսոնոմիկական ասանձարուժարանում:

Հայրս ամուսնացել է երկու անգամ: Առաջին անգամ 1934-ին՝ հայուհի Եվգենյա Կոկանյանի հետ: Վերջինիս մահից հետո, 1961-ին, նա ամուսնացել է մորս ալբանուհի Եվրոկիա Միմայի հետ, մասնագիտությամբ՝ հաշվապահ, որը նրան երկու զավակ է դարձրել՝ ինձ ու եղբորս, որն ինձնից փոքր է չորս տարով: Երկուս

դա հեղու համար: Հայրս երբեք չի դասնել այդ մասին: Միգրացիոն շեղումները վերաբերում են հանդեպ ունեցած վախճան էր դասճառը կամ այն, որ նախկին թագավոր Զոգ I-ի սկզբնական դարձումները կոմունիստական կառավարությունն անվավեր է ճանաչել:

Ինչ վերաբերում է ալբանական բժշկության դասնության մեջ նրա դերին, հայրս համարվում է ալբանական ասանձարուժության հիմնադիրը: 1952-ին նա բացել է ասանձարուժական առաջին լաբորատորիան Ալբանիայում, որտեղ բուժում էին հազարավոր հիվանդների, ինչպես նաև վերադարձրվել էին ալբանացի երիտասարդ ասանձարուժների սերունդներ:

Ձեր հայրը ձեզ եւ ձեր եղբորը սովորեցրել է հայերեն:

«Ես ինձ լավ տեղացի եմ զգում, որ մայրս նախքան ինձ ծնվելը սովորել է հայերեն՝ ելնելով ինչու հանդեպ ունեցած սիրուց: Այսօր, ես սովորել եմ երկու ծնողներիս հետ խոսել և գրել հայերեն: Նույնը եւ եղբայրս:

լով եւ ներկայացնելով գեղարվեստական ասանձարուժներ:

Ինձ նկատել է հայսնաբերել է ալբանացի հայսնի կինոնեմոսոս Գեգին Երեքարան 1978-ի մարտին: Նա իր օմերասորի ուղեկցությամբ երջում էր Տիրանայի ավագ դորոցներում՝ դերակատարուհիներ փնտրելով իր «Կարմիր ժառանգներում աղջիկները» ֆիլմի համար: Մի օր նրան մտնում էր դասարանը: Կինոնեմոսոսը խնդրեց սեխ կարդալ, իսկ օմերասորը լուսանկարեց ինձ: Մեկ շաբաթ անց ինձ հրավիրեցին կինոստուդիա՝ առաջին փորձնական նկարահանումներին: Երեք օր անց, երկրորդ նկարահանումների ժամանակ ինձ փորձեցին ֆիլմի երկրորդ կարտու դերի՝ Դուրասայի համար, որն էլ եւ Կառնից:

Ենթադրում եմ, որ ձեր դերասանական կարողությունները ժառանգել եք ձեր մոր հորեղբորից՝ հայսնի թատերական դերասան Պրոկոպ Միմայից:

«Այո, կարծում եմ՝ արհեստական ձիրքս ինձ անցել է իմ մայրական կողմից: Միմաները, որոնց ավագ որդին էր Պրոկոպը, արվեստագետների ընտանիք էին՝ բառի իրական իմաստով: Պատանեկության տարիներին մայրս որդես երջուհի-դարուհի հանդես է եկել Ալբանիայի դերակատար Ժողովրդական համույթի կազմում: Նրա ավագ փայր օմերասորի երջախմբի այսերից էր, իսկ ավելի ուշ՝ երջեցողության ուսուցչուհի: Իհարկե, ընտանիքի ամենահայսնի անդամն իմ մեծ մորեղբայրս էր՝ Պրոկոպ Միման (1920-1986): Թատրոնի ակամավոր դերասան եւ թեմարվեստ ուսուցիչ էր, որը հետնահու արժանացավ «Ազգի դասիկ» բարձր կոչմանը:

Ալբանիան ասանձարուժական մեկուսացված երկիր էր, նույնը կարող եմ ասել ալբանական կինոյի մասին: Ցավով, ես ոչ մի ալբանական կինոնկար չեմ դիտել. միակ բացառությունը խորհրդա-ալբանական 1954-ի արտադրությունն է՝ «Ալբանիայի մեծ զորավար Սկանդերբեգը», որտեղ, ի դեպ, հայ ակամավոր դերասան Վահրամ Փափագյանը կատարել է օսմանյան սուլթանի դերը: Ինչու եմ դասնել ձեր կինոնեմոսոսի մասին:

«Կարմիր ժառանգներում աղջիկները» դասնում է երկրորդ համաշխարհային դատերազմի տարիներին մի խումբ ալբանական դորոցականների մասին, որոնք հրաժարվում են դորոցում ֆաշիստական հիմնը երջելուց եւ ըմբոսանում են զավթիչների դեմ՝ հանում երկրի ազատագրման:

1980-ին ինձ ընտրեցին Ալբանիայի երկու մեծագույն ռեժիսորներից մեկի՝ մուսկոլյան ՎԳԻԿ-ի երջանավարտ Վիկտոր Գյիկայի «Ցանկացած սեզոնի» ֆիլմի գլխավոր հերոսուհու՝ Չանայի դերակատար: Կինոնկարի գործողությունները տեղի են ունենում համալսարանում, ներկայացնում է երկու ուսանողների՝ վոլեյբոլ խաղացողի եւ թավջութակահարի սիրո դասնությունը:

Հաջորդ ֆիլմն «Գարունը մեմակ չի գալիս», որի սցենարի համահեղինակն էի, նկարահանել է Ալբանիայի մեկ այլ հիանալի ռեժիսոր՝ Պիրո Միլկանին: Հերոսուհին՝ Իրենան, երիտասարդ ֆիզիկոս է, որը բացահայտում է, որ տառապում է անթունային հիվանդությամբ: Կինոնկարը զարգացնում է վերահաս մահվան հետաքննման հոգեբանական, փիլիսոփայական եւ մարդկային կողմերը: Այն Ալբանիայի 8-րդ կինոփառատոնում արժանացել է «Լավագույն խաղարկային ֆիլմ» մրցանակին: 1990-ին Պիրո Միլկանին ինձ նկարահանեց «Երիտասարդության գույները» ֆիլմում, որտեղ նույնպես սցենարի հեղինակն էի: Սա դասնում է մի խումբ դորոցականների մասին, որոնք հանդիմանում են 20 տարի անց: Ֆիլմը երկու տարբեր սերունդների մտախոհությունների եւ ձգտումների մասին է՝ Ալբանիայում ամբողջատարական ռեժիմի ավարտի համատեստում:

Անիսա Մարգարյան.

երեն՝ ալբանական կինոաստղ, այսօր՝ գրող

դերակատարուհի էր, այլև սցենարի հեղինակ: Ֆրանսիա տեղափոխվելուց հետո մասնակցել է եւս երկու կինոնկարի՝ խաղալով դավազային դերեր «Հեռու բարբառներ» (1993 թ., ֆրանս-բելգիական-իտալական արտադրություն) եւ «Պառլել առլուծների մոտ» (1994, անգլիական արտադրություն) ֆիլմերում:

2017-ին Անիսա Մարգարյանին Ալբանիայի Հանրապետության նախագահ Բոյար Նիսանին շնորհել է Մեծ վարդեսի կոչում՝ «ի ճանաչումն եւ գնահատումն առանձնատարու եւ տղանդավոր այն արվեստագետի, որն իր հիշարժան կինոդերերով ու մեկնաբանություններով, ինչպես նաև մայրենի ալբաներենով գրված իր գրական դասնություններով դարձել է Ալբանիայի գեղարվեստական եւ մտավոր վերնախավի ամենանշանավոր դերերից մեկը»:

Ժամանակին Անիսա Մարգարյանի մասին գրած ժլատ տեղեկությունները ներառել է իմ «Հայերը համաշխարհային կինոյում» գրքում (2004) եւ Ալբանիայի հայ համայնքի դասնության վերաբերյալ փոքրիկ ուսումնասիրությունս մեջ: Այսօր, սղախական ցանցերի շնորհիվ, հաջողվեց կապվել նրա հետ, եւ Անիսա Մարգարյանն ընդառաջեց հայ մամուլին հարցազրույց տալու առաջարկին՝ նշելով, որ դա դասնիկ է իր համար եւ որ «ինձ համար դա լավ բան է նշանակում՝ որդես Տեղատարությունը վերադարձ հայի դուստր»...

Հարգելի Անիսա, խնդրում եմ նախ դասնել ձեր հայկական արմատների մասին:

«Հայրս՝ Հակոբ Մարգարյանը, ծնվել է 1898-ին, Օսմանյան կայսրության հայաբնակ Աֆիոն-Կարահիսար քաղաքում: 1915 թվականի օգոստոսին, ընդամենը 17 տարեկան հասակում, օսմանյան կառավարությունը նրան իր ընտանիքի հետ միլիոնավոր այլ հայերի դես բռնի հանել է իրենց սնից եւ ուղարկել Դեր Զոր սիրիական անաղաղ: Հորս ծնողներն ու հայրական տառ մահացել են այդ սիրահանչակ մահվան երթի ժամանակ: Աստո ողորմությամբ Հակոբը, նրա երկու փայրերն ու եղբայրը ողջ են մնացել Տեղատարության սարսափներից: 1921 թվականին հայրս փախել է Հայկերից եւ վերադարձել Թուրքիա՝ Կոստանդնուպոլիս, որտեղ նա որդես օգնական աշխատել է մի հայ ասանձարուժի մոտ: Հինգ տարի անց նա տեղափոխվել է Ֆրանսիայի Մարսել քաղաք՝ ասանձարուժություն ուսանելու: Ավարտելով ուսումը՝ 1931-ի մարտին հայրս ճամփա է ընկել Ա-

ել կում եմ մեր հայրական տառիկ-դարուհի կանոնները՝ Անիսա եւ Մարգար:

Հայրս մահացավ Տիրանայում, 1980-ի օգոստոսի 15-ին, 82 տարեկան հասակում...

Ալբանիայի հայության դասնությունն ուսումնասիրելիս տեղեկացա, որ 1938-ին Ալբանիայի թագավոր Զոգ I-ը «Սկանդերբեգ» մեղալն է շնորհել ասանձարուժ Հակոբ Մարգարյանին եւ գինեկոլոգ Մոգին Փոթուրյանին: Ինչպե՞ս կընդառնեք ձեր հոր դերը ալբանական բժշկության դասնություն մեջ:

«Առաջին անգամ է, որ լսում եմ այս մեղալի մասին, շնորհակալ եմ՝ ինձ տեղալ

Հորս հետ ունեցած ամենաթանկ հիշողություններից է մեր երկարատես հայերեն գրույցները: Կյանքի վերջին տարիներին ժամանակը նրա համար արդեն դադարել էր: Անցյալն ու ներկան միավորվել էին: Նա ինձ դասնում էր իր երջանիկ մանկության մասին: Բայց զարմանալիորեն իմ հորափայրն ու հորեղբայրը մնում էին իրենց նույն տարիներին՝ նախքան թուրք գինեկոլորների կողմից սնից փակվել, իսկ Հակոբը մեծացել էր ու ընտանիք էր կազմել Ալբանիայում: Այս ամենը ինձ համար լավ ցավալի էր: Ինչ-որ իմաստով, կարծես նա ինձ հետ էր տանում Աֆիոն-Կարահիսար, եւ ես հորափայրիս ու հորեղբորս հետ խաղում էի նրանց տան բակում, որտեղ, եթե ճիշտ եմ հիշում, կար մի ծիրանենի ու մի մշուճենի:

Ալբանիայի փոքր հայ համայնքը հիմնականում բաղկացած էր արհեստավորներից, վաճառականներից եւ բժիշկներից: Կոմունիստական ռեժիմից հետո հայերի զգալի մասը հեռացավ Ալբանիայից: Ինչ եւ հիշում եմ Տիրանայի հայ համայնքի կյանքից:

«Հասկառես հիշում եմ անվերջ փոխադրությունները, խնջույքները լողափում կամ Տիրանայի մերձակա գյուղերում, հայկական Սուրբ Ծնունդը, Սուրբ Վարդանի տոները եւ Արմիլի 24-ի ոգեկոչումը: Երբեք չի եղել դատարանական արարողություն՝ ի հիշատակ Տեղատարությունից հայ նահատակների: Չնայած Ալբանիայի կառավարությունը կարեկցող վերաբերմունք ուներ հայ համայնքի նկատմամբ, նա երբեք չի ընդունել կամ դատարարել 1915 թվականի թուրքական ցեղատարությունը: Միակ ցեղատարությունը, որի մասին խոսում էին Ալբանիայում, երկրորդ աշխարհամարտի ընթացքում մաղսների կողմից հրեաների ցեղատարությունն էր: Ահա թե ինչու ինձ հաճախ հրեական ծագում էին վերադարում:

Դերասանական կարիերան սկսել եւ վաղ՝ 16 տարեկան հասակում: Ինչպե՞ս սկսվեց:

«Ճիշտ է, առաջին կինոդերս կատարել եմ, երբ ընդամենը 16 տարեկան էի: Բայց ութ-ինը տարեկանից թեմ եմ բարձրացել դորոցի թատերային դեր: Մասնակցել եմ նաև գրական մրցույթների՝ ասանձարուժ

Ռուբ Գրուբ Գրուբ է, չափածո եւ արձակ գործերի հեղինակ: Ինչի՞ մասին է գրում Անիա Մարգարյանը:

Իմ մասնակցությունը այբանական կինոյում որդես դերասանուհի եւ սցենարիստ, վարդուց արդեն անցյալում է, բայց ես Երանյանն եմ գրել: Դերասանությունից հետո գրականությունն իմ մյուս մեծ կիրքն է: Ես սկսեցի բանաստեղծություններ հրատարակել 20 տարեկանում: Իմ սիրած գրական ժանրը դասական է: Առաջին դասականներս տղազվել են այբանական գրական ամսագրերում, որոնք մեծերն էր հրատարակում այբանական սարգարյանը:

Անիա Մարգարյան. երեկ՝ այբանական կինոաստղ, այսօր՝ գրող

դանդների եւ այբանացի բժիշկ գրողների ժողովածուներում: 1999-ին հրատարակեցի առաջին գիրքս՝ «Հիշողությունների դահլիճը» դասավանդների ժողովածու: Այն կրում է իմ անկեղծագրական մի դասական վերնագիրը, որտեղ համառոտ Երանյանը եւ հայրկիսի սխուր փորձառու թյունը:

դարակում են Տեղատարությունից փրկված հոսր դասականները:

Կոստանթնուպոլիսի գեղարվեստական նախագծերի մասին:

Իրականում հիմա աշխատում են երեք նախագծի վրա: Պատրաստում են գիրք իմ անկեղծագրական դասականներում, որոնք մերկայացնում են Սառը դասերազմի սարհներին Տիրանայում այբանական ընթացիկ աշխարհում: Արդեն սկսել էմ գրել իմ երկրորդ վեպը՝ դարձյալ մոգական ռեալիզմի ոճով: Վերջապես, գրում են «Ցանկացած սեզոնի-2» սցենարը, որտեղ կրկին հանդիպելու են համալսարանական նախկին ուսանողները:

Կցանկանալի մեկ անգամ էլ մեծ եւ շատ իմ հայրաքանակական խառը ծագումը: Սովորաբար որեւէ խառնուրդ դրսեւորվում է ավելի լավ տարբերակով, եթե դա հնարավոր է, ծնողների լավագույն առաջնություններով ու հասկանիչներով: Ես իմ ամբողջ կյանքի ընթացքում անողորմաբար եւ մեծապես փորձել եմ հոյատարության աղբյուր լինել ծնողներին համար եւ լավագույնս արձագանքել մրանց եզակի մարդկայնությունը, մեծ իմաստությունը, բացահայտված ճանաչողությունը՝ մրանց անմահ հիշողությունը, որ փորձարկած է իմ սրտում ու հոգում, եւ հույս ունեն ու աղոթում եմ, որ այս թանկագին ծնողական ժառանգությունս կկարողանամ փոխանցել իմ գավակներին՝ Նոյեմբին եւ Կարմիր կրտսերին:

Ինչպես 2016 թվականի գրականության Նոբելյան դափնեկիր Բոբ Դիլանն է մի ժամանակ գրել. «Կյանքն օվկիանոս է, բայց այն ավարտվում է ափին»: Այդպես էլ ես կցանկանայի լողալ իմ գեղարվեստական մերկայացումների եւ ստեղծագործականության անսպառ ալիսներով՝ վայելելով այնքան ժամանակ, որքան որ դրանք տեսնեն...

Շնորհակալություն:

Երվանդ Օսյանը եւ թատրոնը

Երվանդ Օսյանը իբրեւ թատրական գործիչ մեծ ծառայություններ է մատուցել մաե հայ դրամատուրգիայի դասականներին, հետաքրքիր նաե հայ թատրոնի խաղացանկը նորանոր թիեսներով համարելու եւ հարսացնելու գործին: Պարունյանից հետո նա մեր երգիծական դրամատուրգիայի փայլուն դեմքն է: Օսյանի դրամատուրգիան սահմանափակ է, բնագծային, բայց ոչ ծաղրական:

Օսյանի դրամատուրգիայի առանձնահատկությունը մարդկանց բնավորության մեջ չարը, շարը, վիրավորանքը հանելու եւ թեթևակի հուճուրդ կյանքն աշխուժացնելու միտում ունի: Դրա համար էլ նրա կասկածաբանությունները եւ վեպերի ու վիդեոյների բեմանականացումները մեծ տեղ են գտել աշխարհի հայկական տարբեր թատրոններում: Անսահման մեծ է Օսյանի թիեսների գրաված տարածքները: 1903 թվականից մինչեւ մեր օրերը Օսյանի թիեսները իրենցում են հանդիսատեսներին նրանց նախորդների սովորությունները, միտ ու կացը, լեզվական հարսությունը եւ այլ՝ արդեն մոռացված հատկությունները:

Համառոտակի թվեմք Օսյանի դրամատուրգիական ժառանգությունների վերնագրերը, դրանց դասականությունը թողնելով զալի սերնդի հայեցողությանը: Այսպես.

1. **Ֆրանկո-բրիտանական դասերազմը**, որը շուտով փոխել է իր վերնագիրը եւ դարձել «**Զարգըլը Արթին աղա**»:
2. **Հերոսախաղ**՝ նախորդ եւ այս թիեսը գրել է գրող Սիրայել Կյուրճյանի հետ:
3. **Ազգային Սահմանադրության 67-րդ հոդվածը**:
4. **Զրիստյան Հայաստանի նահապետները**:
5. **Զավալլըն**:
6. **Սեր եւ ծիծաղ**: Արձակ գործերի բեմականացումներ.
  1. **Արդուլ Համիդ եւ Շերլուկ Հոլմս**՝ Լեոն Ծիծանյան (Կահիրե), Գրիգոր Զալիկյան (Երեւան):
  2. **Թողականին կնիկը**՝ Արծրուն Հարությունյան (Գյումրի), Արման Կոթիկյան (Երեւան):
  3. **Միջնորդ սեր-Պատան**՝ Կիմ Արզումանյան (Երեւան)
  4. Փանջունի ի Ծառավար եւ ուրիշներ:

Օսյանի թիեսները եւ արձակ գործերի բեմականացումները մերկայացվել են Եգիպտոսի, Թուրքիայի, Իրաքի, Իրանի, Հունաստանի, Բուլղարիայի, Հունգարիայի, Սիրիայի, Լիբանանի, Երուսաղեմի, Կիպրոսի, Ավստրալիայի, Ամերիկայի, Չինիի եւ, անուշտ, Հայաստանի բազմաթիվ թատրոններում:

- 1) **Ճակասամարս (Կ. Պոլիս), 1920, 22 դեկտեմբերի:**
- 2) **Ճակասամարս, 1922, 26 հունվարի:**

Երեւ հարկ, հին դասեր, մերկ միջանցներ՝ Չկալովի անվան: Իսկ ավելի առաջ կոչվել է Բերիայի անվանը: Մեզ՝ Կահրամանի, Արմանին եւ ինձ, այդ ամենը դասում է միտակը, ստիսականորոս մի ծերուկ, որն ինձանից չորս տարի փոքր է: Գեթը, դարձվում է, Չանգուկի վսակն է, վաղուց չկա, այն գեթնի սակ է, չկա եւ կամուրջը...

Գալիս եմ Երեւան որդես «Ոսկե Ծիրան» փառատոնի ժյուրիի անդամ: «Ռոյալ թյուլիպ» հյուրանոց: Փոքրամարմին Շառլ Լգնավորն անտղաստիկորեն անցնում է թեւասակիս մոտով լուսաւ եւ կինոխցիկներին ընդառաջ: Հյուրանոցը «Մոսկվա» կինոթատրոնի հարեւանությամբ է, Արուսյանի վրա: 49-ին, երբ ես առավոտյան այս փողոցով ֆաբ էի գալիս դորոց, այն կարծես Ասալինի անվան էր:

...Միթե ինձանյա տղան, որը ձմեռային խստաշունչ առավոտյան Միս ու Մախիս (նույն իմը՝ Արարատ) եւ հրադարակում մայրը մախիների մոտով, Ասալինի անվան դողոտայով վախով Բերիայի անվան դորոցն էր գնում, նույն իմը՝ ես եմ, որին այժմ այստեղ անվանում են «Եարդե»:

Բայց ովքեր ենք մենք եւ որտեղից

Այս, Երվան, Երվան: Թռչողն է ֆեզ նկարել, Թե՞ առյուծ է ներկել, մանկան դես, մաշիներով գունավոր:

Այս, Երվան, Երվան: Ոչ թե ֆաղաֆ, այլ ընկույզ շիկացած, Քո մեծքերան փողոցների բարեխոններն են սիրում կոր:

Ես խառնակիթ կյանքս, ինչպես մուլան իր Ղուրանը, թոնեցի, ժամանակս սատեցի ու սաֆ առյուն չթափեցի:

Այս, Երվան, Երվան, ինձ այլեւ ոչինչ թե՛ք չի... Եւ ինչպե՞ս ես՝ հիմարս, առաջ գլխի չէի ընկնում: Պուսկինի Երասահավը եւ Մանդելցամի Երասահավը տարբեր թռչուններ չեն, նույնն են: Հենց նրան՝ դուսկինյան ծովից այն կողմ լուռ աղորդին էր ուզում Երեւանում տեսնել երեկվա արեւի երկրորդան:

Ո՛չ, ես՝ դասաւ-նեստրանում ճակետ-ույթին նստած եւ «դասավոր դորոք-սորի» խաղալիքային կոչում ստացողս, դատարանների ունայն որսորդս, Մանդելցամի ժառանգորդը չեմ... Վերջապես ամեն ինչ ավարտվում է՝ ունայնությունը, որկրամոլությունը, արեւ-ցողությունը, դիտումները: Իսկ այս փառատոնի ամենամեծ ուրախությունն իմ թարգմանիչ Մաւան է՝ Մաւրիանը: Նա ժողովում է, ինչպես մեր սիրելի թոռնիկ Մանկան, բայց միայն թե հայեցի՝ ինձ մոտենալով շողում է, թռչկոտում է, առնում է իր գլխարկի հովարի սակ: Կմոռանա, կմոռանա... Գեղարքայից բարձրանեց Գեղարքայից Գեղարքայից:

